

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: primárního vzdělávání

Studijní program: magisterský

Kombinace: učitelství pro 1. stupeň základní školy

OBSAHOVÁ NÁPLŇ VOLNÉHO ČASU A JEJÍ VLIV NA VÝSKYT SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ U ŽÁKŮ NA 1. STUPNI ZŠ

SPARE TIME CONTENT AND ITS INFLUENCE ON SOCIAL PATHOLOGICAL PHENOMENA APPEARANCE OF PUPILS AT THE ELEMENTARY SCHOOL

DER FREIZEITSINHALT BEEINFLUSST DAS VERHALTEN DER SOZIAL-PATOLOGISCHEN PHÄNOMENE BEI SCHÜLERN IN UNTERSTUFE

Autor:

Tereza Hejnová

Podpis:

Adresa:

Mahlerova 2082/17

586 01, Jihlava

Vedoucí práce: Mgr. Simona Kíryková, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
96	16100	18	10	22	6

V Liberci dne: 28. 4. 2005

Katedra: Primárního vzdělávání

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant) Tereza Hejnová

adresa: Mahlerova 17/2082, Jihlava, 58601

obor (kombinace): Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Název DP: Obsahová náplň volného času a její vliv na výskyt sociálně patologických jevů u žáků na 1. stupni ZŠ.

Název DP v angličtině: Spare time content and its influence on social pathological phenomena appearance of pupils at the elementary school.

Vedoucí práce: Mgr. Simona Kíryková

Konzultant:

Termín odevzdání:

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné.resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne

.....
děkan

.....
vedoucí katedry

Převzal (diplomant):

Datum:

Podpis:

Název DP:

Obsahová náplň volného času a její vliv na výskyt sociálně patologických jevů u žáků na 1. stupni ZŠ.

Vedoucí práce: Mgr. Simona Kíryková

Úvod:

Diplomová práce se zabývá problematikou volného času a sociálně patologických jevů. Náplň volného času dětí způsobuje řadu problémů a stále více dětí trpí sociálně patologickými jevy.

Celá práce hledá souvislosti právě mezi způsobem trávení volného času a výskytem sociálně patologických jevů.

Cíl:

Průzkum vztahu mezi způsobem trávení volného času a výskytem sociálně patologických jevů u žáků na 1. stupni ZŠ.

Požadavky:

Poskytnutí dokladu o realizaci diplomové práce (pro zahájení komunikace s ředitelem ZŠ).

Literatura:

[1] Prokešová M., *Sborník protidrogové prevence a sociálně patologických jevů*, REPRONIS, 2000

[2] Veselá J., *Jak ve volném čase*, GAUDEAMUS, 1997

[3] Přednášky: *Intervenční skupinové metody v prevenci kriminality*, VSETÍN, 2002

[4] Přednášky: *Prevence v kontextu sociálních problémů dospělých osob*, VSETÍN, 2003

Prohlášení:

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce.

V Liberci dne: 28. 4. 2005

Tereza Hejnová

Anotace:

Diplomová práce se zabývá teoretickou analýzou problematiky volného času, sociálně patologickými jevy a jejich příčinami . Hledá souvislosti mezi způsobem trávení volného času a výskytem sociálně patologických jevů. Práce je především zaměřena na vhodné ovlivňování volného času a prevenci sociálně patologických jevů.

V druhé části diplomové práce jsou shrnuty výsledky průzkumu, jehož hlavním cílem bylo ověřit, zda obsahová náplň volného času má vliv na výskyt sociálně patologických jevů. Praktická část diplomové práce také podrobně rozebírá náplň volného času a nejčastější sociálně patologické jevy a chování u zkoumaných žáků.

Průzkum byl proveden metodami nestandardizovaného dotazníku a přímým rozhovorem na vzorku 97 žáků (5. tříd ZŠ v Mnichově Hradišti), jejich rodičů a třídních učitelů.

Summary:

The diploma thesis engage in teoretic analysis of problems of spare time, social and pathological phenomena and its causes. It finds connections between spending spare time and social pathological phenomena. This work is mostly intent on possible affecting spare time and prevence social pathological phenomena.

Results of researches are note in a second part of the diploma thesis. The main aim of it is to verify contents of spare time and occurrence social pathological phenomena in special group of pupils.

Result was made in methods of guetionanaire and direct dialogs on 97 pupils (5. classes in Mnichovo Hradiste), their parents and class teachers.

Zusammenfassung:

Meine Diplomarbeit beschäftigt sich mit der theoretischen Analyse der Freizeitsproblematik und mit den sozial-pathologischen Phänomenen und ihren Ursachen. Sie sucht die Zusammenhänge zwischen der Freizeitgestaltung und dem Auftreten der sozial-pathologischen Phänomene. Die Arbeit ist vor allem auf die geeignete Freizeitsbeeinflussung und auf die Prävention der sozial-pathologischen Phänomene gerichtet.

In dem zweiten Teil der Diplomarbeit sind die Forschungsergebnisse zusammengefasst. Der Ziel war die Überprüfung, ob der Freizeitsinhalt das Verhalten der sozial-pathologischen Phänomene beeinflusst. Der praktische Teil der Diplomarbeit analysiert ausführlich den Freizeitsinhalt und die häufigsten sozial-pathologischen Phänomene und das Verhalten bei den untersuchten Schülern. Die Forschung wurde mit der Methode des standardisierten Fragebogens und dank der direkten Gesprächen mit 97 Schülern (5. Klassen in Mnichovo Hradiště), ihren Eltern und Klassenlehrern durchgeführt.

Poděkování:

Nejprve bych chtěla poděkovat vedoucí DP Mgr. Simoně Kírykové, Ph.D. za odborné vedení a konzultace, které mi poskytovala během zpracování této diplomové práce.

Dále bych chtěla poděkovat své rodině za cenné rady, psychickou podporu a za vypůjčení PC.

V neposlední řadě patří mé poděkování Ing. Martinu Sáblovi za pomoc při tvoření grafů, za konečné a grafické úpravy v DP.

Obsah:

Úvod	12
I. Teoretická část	14
1. Teoretické přístupy k volnému času	14
1.1. Vymezení oblasti a pojmu volný čas obecně	14
1.2. Vymezení oblasti a pojmu volný čas žáků na 1. stupni ZŠ	16
1.3. Pojem výchova mimo vyučování	19
1.4. Přehled nejvýznamnějších zařízení pro výchovu mimo vyučování	22
1.5. Prostory volného času dětí	24
2. Sociálně patologické jevy	26
2.1. Vymezení oblasti a pojmu sociálně patologické jevy	26
2.2. Sociálně patologické skupiny	30
2.3. Sociálně patologické jevy u žáků na prvním stupni ZŠ	31
2.3.1. Lhání	32
2.3.2. Krádeže	34
2.3.3. Šikana	36
2.3.4. Agresivita	39
2.3.5. Vandalismus	41
2.3.6. Tabakismus	42
2.4. Vztah sociálně patologických jevů a trávení volného času	43
II. Výzkumná část (empirické šetření na základních školách v Mnichově Hradišti)	45
1. Cíle průzkumu a hypotézy	45
2. Výzkumné metody	46
2.1. Validita průzkumu	49
3. Charakteristika respondentů a prostředí průzkumu	51
4. Realizace průzkumu	52
5. Výsledky průzkumu	53
5.1. Prezentace výsledků průzkumu	53
5.1.1. Výsledky dotazníku číslo 1 (využívání volného času)	53

5.1.2. Výsledky dotazníku číslo 2 (využívání volného času)	59
5.1.3. Porovnání výsledků dotazníku č.1 a dotazníku č.2 (nejčastější neshody v odpovědích)	61
5.1.4. Výsledky přímého rozhovoru (výskyt sociálně patologických jevů a chování)	64
5.2. Vyhodnocení výsledků a ověření stanovených hypotéz	67
Závěr	77
Seznam použité literatury	80
Přílohy	82

Motto:

Co má dítě dělat, když nemá co dělat?

Úvod

Každý člověk se jistě těší na svůj volný čas, neboť je to čas strávený podle jeho potřeb, možností a zájmů. Ve volném čase můžeme odpočívat, věnovat se činnostem, které nám dělají radost, navštěvovat přátele atd.

Volný čas však způsobuje i problémy. Někdo pociťuje jeho nedostatek, jiný čas má, ale neví, čím jej naplnit a další tráví volný čas způsobem ne právě vhodným. Nevhodně trávený volný čas dětí působí starost jejich rodičům, učitelům a vychovatelům.

V současné společenské situaci také stále častěji slyšíme o sociálně patologických jevech, nárůstu kriminality a o snižujícím se věku delikventů.

Tato diplomová práce se zabývá právě tím, jak spolu souvisí volný čas a sociálně patologické jevy.

V posledních letech byla publikována celá řada článků, které potvrzují, že už i učitelé na prvním stupni základních škol mají potíže se zvládnutím a zamezením sociálně patologických jevů u svých žáků. Na vlastní pedagogické praxi jsem se v páté třídě základní školy setkala s promyšlenou krádeží a třem dětem byl vždy po ránu cítit z úst cigaretový kouř. Podotýkám, že šlo teprve o žáky páté třídy ZŠ. Častou odpovědí těchto dětí na otázku: "Co děláte ve svém volném čase?", bylo „NIC“ nebo „CHODÍME VEN“. Po této zkušenosti, jsem se začala zajímat o to, jak souvisí způsob trávení volného času s výskytem sociálně patologických jevů, což se stalo hlavním cílem této diplomové práce.

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou.

Teoretická část objasňuje důležitost smysluplné náplně volného času a výchovy mimo vyučování. Dále je zaměřena na sociálně patologické jevy, především na ty, které se objevují již u žáků na 1. stupni ZŠ, jejich příčiny a prevenci. V této části se také píše o vztahu mezi sociálně patologickými jevy a způsobu trávení volného času.

V praktické části jsou stanoveny 4 hypotézy, které vzešly především ze zkušeností získaných při pedagogické praxi a z přečtené literatury. Zjišťovali jsme, zda je smysluplné využívání volného času prevencí sociálně patologických jevů, je-li

obsahová náplň volného času dětí ovlivňována dosaženým vzděláním rodičů. Dále také, zda sociálně patologickým jevům souvisejícím s neefektivním využívání volného času podléhají více chlapci či dívky a je-li sociální patologie ovlivněna lokálním původem. Kromě potvrzení či vyvrácení hypotéz, práce podrobně rozebírá obsahovou náplň volného času a sociálně patologické jevy vybraných žáků.

Pro průzkum byli vybráni žáci pátých tříd základních škol v Mnichově Hradišti. Samozřejmě si uvědomuji, že za nejrizikovější, z hlediska sociálně patologických jevů, je považována věková skupina 12-18 letých mladých lidí, ale v dnešní době se věk delikventů stále snižuje.

Na základě získaných informací z přečtené literatury bylo v závěru diplomové práce sestaveno několik rad, nejen pro učitele, týkajících se vhodného ovlivňování volného času dětí a prevence sociálně patologických jevů.

Domnívám se, že s preventivním působením na žáky, by se mělo začít včas. Vždyť největší podíl na osvojení si návyku využívat hodnotně volný čas, získává dítě během prvních let školní docházky a v dalších ročnících se tento návyk upevňuje a obohacuje.

Doufám, že celá diplomová práce povede k zamyšlení nad problematikou volného času dětí a nejen mně, ale i učitelům a rodičům poskytne v této oblasti několik dobrých rad, jak předcházet sociálně patologickým jevům a jak vychovávat děti k smysluplnému využívání volného času.

Doplněk tvoří seznam použité literatury a přílohy.

I. Teoretická část

1. Teoretické přístupy k volnému času

1.1. Vymezení oblasti a pojmu volný čas obecně

V současné době se staví před pedagogy otázka problematiky volného času. Proto je nejprve nutné se pokusit ujasnit a vymezit, co to je volný čas, jaký zaujímá prostor v životě jedince a společnosti.

Pojem volný čas je dnes pojmem velmi užívaným. Většina lidí pod tímto pojmem vidí relaxaci, odpočinek, zábavu a obvykle si přitom neuvědomují plný obsah a celou složitost sociální problematiky, kterou tento pojem představuje. Dnes se samozřejmě nerozumí pod pojmem volný čas jen např. dovolená, kdy se člověk obvykle věnuje turistice, sportu, poznávání krajiny, přírody apod.

Mnohem více se chápe volný čas jako souhrn veškerého volného času, který zůstává člověku po splnění všech každodenních povinností. Tzn. nejen dovolenou, ale všechna volná odpoledne, večery, volné soboty, neděle, svátky.

„Sem pak náleží kromě turistiky, sportu apod. i uspokojování různorodých potřeb člověka v oblasti **poznání** (studium literatury, přednášky, kurzy, atd.), v oblasti **umění** (návštěvy divadel, výstav, muzeí), v oblasti **technické** (montážní a demontážní činnosti, práce s různými materiály, atd.) a **přírodovědné** (poznávání přírody, pěstitelské práce, chovatelství, atd.), v oblasti **společenské** (být mezi lidmi, mít přátele, rodinu, atd.).“¹

Vedle dovolené a volných dnů patří tedy do pojmu volný čas úseky krátkodobější, které ovšem mají v životě člověka velký význam, neboť jsou každodenní.

¹ Bláha, V.: *Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování*. SPN, Praha, 1980, str. 16.

Struktury volného času:

- **Odpočinek:**

Každý člověk odpočívá jiným způsobem. Může jít o aktivní odpočinek, přičemž máme na mysli např. sport jako koníček či pasivní odpočinek, tím míníme vyrovnaní únavy např. četbou, sledováním TV.

Nelze přesně vymezit obsah pojmu odpočinek, neboť pro někoho znamená návštěva divadla odpočinek, pro druhého zábavu, pro třetího společenskou činnost.

- **Zábava:**

Sem zařazujeme činnosti sloužící k rozptýlení a činnosti znamenající porušení jednotvárnosti života.

- **Činnosti sloužící k rozvoji osobnosti po stránce duševní i tělesné:**

Sebevzdělávání, zájmové činnosti.

- **Společenská činnost:**

Patří sem účast na veřejném a kulturním životě.

- **Činnost související s péčí o děti a s jejich výchovou:**

Je otázkou, zda péči o děti máme zařadit do aktivity volného času, či ji považovat za nutnou každodenní povinnost. Názory na toto téma jsou různé.

Existuje mnoho činností, které jsou jaksí na rozhraní sféry volného času a sféry přirozené nutnosti.²

Náplň volného času tvoří nejrozmanitější činnosti: od nejorganizovanějších až k nejspontánnějším, od vyznačujících se nejnáročnější duševní a tělesnou aktivitou až po relaxaci, odreagování, od individuálních až po činnosti kolektivní.

Z hlediska pedagogické praxe, tedy z hlediska rodičů, pedagogů a samozřejmě z hlediska samotných dětí je způsob trávení volného času velmi významný. Z něho vyplývá, zda přinese volný čas jednotlivci i společnosti užitek či nikoliv. Obecně lze soudit, že určitý užitek, byť třeba jen krátkodobý, přinese využití

² Struktury volného času vychází z knihy Bláha, V.: *Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování*, SPN, Praha, 1980, str. 19-20.

volného času téměř vždy. I zcela samoučelná činnost, např. sbírání známek, práce se stavebnicí, která má všechny znaky hry a nikoliv práce, přinese jednotlivci užitek přinejmenším v podobě relaxace subjektivně příjemně prožívané.

Je třeba připomenout, že v minulosti bylo zdůrazněno především utilitární hledisko společenské. To samozřejmě není pro pedagogy nikdy zanedbatelné, přesto v současné teorii volného času je kladen důraz spíše na zmíněný přínos, který trávení volného času přináší samotnému jedinci. Koneckonců není pochyb o tom, že psychická vyrovnanost jedince bývá ve svých důsledcích rovněž přínosem pro společnost.

1.2. Vymezení oblasti a pojmu volný čas žáků na 1. stupni ZŠ

Volný čas dětí se liší od volného času dospělých tím, že v něm probíhá vývoj všech stránek osobnosti. Základní protikladnost volného času dětí a volného času dospělých spočívá v podstatě v protikladnosti dvou ontogeneticky vývojových stupňů - dětství a dospělosti. V celém životě, tudíž ve volném čase dospělých může, ale nemusí docházet k dílčím změnám jejich somatiky a psychiky.

Ve volném čase dětí není jejich vývoj přerušen, tzv. že ve volném čase pokračuje cílevědomé formování osobnosti. Volný čas dětí proto nemůže být ponechán živelnému využití, ale je zapotřebí ho v zájmu společenském i zájmu rozvoje dítěte vhodně ovlivňovat.³

Nelze opomenout ani hledisko zdravotně hygienické - změny druhu a charakteru činnosti, změny fyzikálního prostředí a změny společenského prostředí.

Znamená to zaměstnávat děti takovými činnostmi, které se svým druhem a charakterem odlišují od vyučování. Především má být rozvíjena bohatá zájmová činnost, vyhovující jak individuálním, tak i skupinovým zájmům a potřebám dětí. Zájmová činnost v žádném případě nemá sloužit k doučování či opakování látky

³ První dva odstavce vychází z knihy Veselá, J.: *Jak ve volném čase*. GAUDEAMUS, H. Králové, 1997.

povinných či povinně volitelných vyučovacích předmětů. Má poskytnout žákům jistou možnost aktivní seberealizace.

Chceme-li vymezit oblast volného času dětí, musíme nejprve odečíst od veškerého denního času dobu spojenou s povinnou školní docházkou a povinným vyučováním.

Tato doba a činnost je pro děti jistou sférou nutnosti, která je stanovena zákonem a omezena závazným učebním plánem. Tvoří určitou obdobu práce dospělých, i když se tu přirozeně nejedná o výdělečnou činnost vytvářející materiální hodnoty, ale pouze o povinnou základní přípravu na profesionální a společenské uplatnění v dospělosti.

Ani celý prostor kromě povinného školního vyučování a uložených úloh nelze ještě považovat za volný čas dítěte.

Do volného času dětí nepatří i tyto činnosti:

- Činnosti spojené úzce s vyučováním, které však nejsou jeho součástí. Např. cesta do školy a zpět.
- Činnosti, které jsou základním předpokladem biologické existence dítěte. Např. jídlo, spánek, osobní hygiena a zdravotní péče, pobyt na lůžku z důvodu onemocnění.
- Činnosti, které tvoří základní předpoklad společenské existence dítěte jako individua. Např. sebeobsluha, péče o osobní zevnějšek.
- Činnosti související se společenskou existencí dítěte jako člena rodiny. Např. práce spojená s provozem domácnosti, péče o sourozence, atd.

Teprve prostor získaný po vyčlenění těchto povinností a činností z celkového času žáka považujeme za prostor volného času.⁴

Specifickou zvláštností volného času dětí je to, že z výchovných důvodů je žádoucí jeho pedagogické ovlivňování. Děti ještě nemají dostatek zkušeností,

⁴ Vyčlenění prostoru volného času vychází z knihy Bláha, V.: *Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování*. SPN, Praha, 1980, str. 22-23.

nedovedou se orientovat ve všech oblastech zájmových činností, potřebují citlivé vedení. Podmínkou účinnosti je, aby toto vedení bylo nenásilné, nabízené činnosti pestré a přitažlivé, účast na nich dobrovolná. Míra ovlivňování volného času závisí na věku dětí, jejich mentální a sociální vyspělosti i na charakteru rodinné výchovy.⁵

Prostředí, ve kterém dítě tráví volný čas, je velmi různorodé. Může to být domov, škola, různé společenské organizace a instituce. Mnoho dětí prožívá své volné chvíle ve veřejných prostranstvích, venku, na ulici, často bez jakéhokoliv dohledu, dokonce i bez zájmu dospělých. Tato situace je neuspokojivá, je tím ohrožena výchova dětí a často i jejich bezpečnost. To platí zvláště pro menší děti, žijící ve velkých městech.

Děti mají relativně hodně volného času. Společnost by měla mít zájem o to, jak děti svůj volný čas tráví. Je samozřejmé, že na prvním místě je to záležitost rodiny. Náзор, že výchovu dětí ve volném čase plně zabezpečí rodina, je však mylný. Pro tuto funkci má nejen nedostatek času, ale chybí jí i potřebné materiální vybavení a odborná kvalifikace.

Chybná náplň či organizace volného času má u dětí prokazatelně negativní vliv i na rozvoj morálních vlastností. Za optimální se považuje taková kombinace činností, při níž se naplňují tři funkce volného času:

- **Odpocinek** - relaxace fyzická i duševní, kompenzace únavy.
- **Zábava** - uspokojení potřeb (touha po přátelství, romantice, apod.).
- **Vlastní rozvoj člověka** – rozum, vůle, cit, apod.

Tyto funkce bude třeba respektovat, chceme-li ovlivňovat aktivity žáků v jejich volném čase.⁶

⁵ Odstavec vychází z knihy Spousta, V.: *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. MU, Brno, 1994.

⁶ Funkce volného času vychází z knihy Pávková, J. a kol.: *Pedagogika volného času*, PORTÁL, Praha, 2003.

Případová studie (využití volného času žáků na 1. stupni ZŠ):

„Co budeš dělat odpoledne?“

„Nevím.“

„Půjdeš ven?“

„Asi ne. Možná se budu dívat na televizi. Přijdeš?“

„Třeba, a kdo bude doma ?“

„Možná máma, ale až tak kolem páté.“

„A nezahrajeme si na počítači?“

„To už mě moc nebaví.“⁷

Volný čas mohou děti naplnit dvojím způsobem. Negativně, kdy počáteční nuda a nic nedělání přerůstají ve zlovyky typu vysedávání před televizí, u počítače atd. Tento nezáměr a nechut' k tvořivé činnosti může vést k mnoha dalším potížím v chování, ke špatnému navazování vztahů, často i k nedostatku sebevědomí a sebeúcty. Za pozitivní způsob vyžívání volného času je pokládáno, když mají děti zájem o **něco**. Tím něčím může být sport, zájmové kroužky, knihy, atd. K pozitivnímu využívání volného času musí být dítě vedeno a proto je třeba seznámit se blíže s pojmem výchova mimo vyučování.

1.3. Pojem výchova mimo vyučování

Na výchově dětí v době mimo vyučování se podílí rodina, škola, zařízení pro výchovu mimo vyučování, některé další subjekty a jiné společenské vlivy. Podle Pávkové J.⁸ vymezíme pojem výchova mimo vyučování takto :

- Probíhá mimo povinné vyučování.
- Probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny.
- Je institucionálně zajištěná.

⁷ Pávková, J. a kol.: *Pedagogika volného času*. PORTÁL, Praha, 2003, str. 118.

⁸ Pávková, J. a kol.: *Pedagogika volného času*. PORTÁL, Praha, 2003, str. 27.

- Uskutečňuje se převážně ve volném čase.

Pedagogické ovlivňování volného času v době mimo vyučování je významnou oblastí výchovného působení. Poskytuje příležitost vést jedince k racionálnímu využívání volného času, formovat hodnotové zájmy, kultivovat lidské potřeby a upevňovat žádoucí morální vlastnosti. Obsah i způsob využívání volného času mají značný význam z hlediska duševní hygieny. Způsob odpočinku a zábavy se odráží i ve studijních a pracovních výkonech člověka. Tato oblast výchovy plní tedy funkci výchovnou, vzdělávací, zdravotní, sociální a preventivní.⁹

Kromě ovlivňování volného času však výchova mimo vyučování zahrnuje i jiné oblasti, např. přípravu na školu a upevňování hygienických a kulturních návyků.

Významným předpokladem úspěchu vychovatele kromě odbornosti je i osvojení komunikativních dovedností (např. umět naslouchat, udržovat oční kontakt, vyjadřovat myšlenky slovy, atd.). Jaká slova by měl používat vychovatel v různých výchovně vzdělávacích zařízeních, aby děti motivoval k činnosti a podporoval vzájemnou komunikaci naleznete v příloze č.1: *Vhodná a nevhodná slova při komunikaci* (zde naleznete i slova, která naopak komunikaci omezují).

Úspěšný může být jen ten vychovatel, který má rád děti, dokáže s nimi vytvořit kladné vztahy a získat si jejich důvěru.

Schéma výchovy prostřednictvím vztahu¹⁰

Setkání – zaujetí osobností vychovatele – **navázání vztahu**, v němž mladý člověk poznává **hodnoty** reprezentované vychovatelem – přijímá je, žije podle nich – nakonec je schopen předávat tyto hodnoty dále.

⁹ Odstavec vychází z knihy Spousta, V.: *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. MU, Brno, 1994.

¹⁰ Schéma výchovy vychází z knihy Pávková, J. a kol.: *Pedagogika volného času*. PORTÁL, Praha, 2003, str. 54.

Oblast výchovy mimo vyučování prochází v současné době mnoha změnami.

Klade se důraz na:¹¹

- využití odbornosti a zájmu pedagogů při organizaci zájmové činnosti;
- respektování dítěte, zejména při využívání volného času;
- propojení zájmových činností s vyučováním, využití jejich výsledků pro zkvalitnění výuky i naopak;
- zachování principu dobrovolnosti;
- individualizaci výchovného působení, práci s malými sociálními skupinami;
- vytváření heterogenních skupin dětí a mládeže (z hlediska věku, sociálního prostředí, pohlaví...);
- využívání specializace vychovatelů pro vedení zájmových činností;
- prostupnost jednotlivých typů výchovných zařízení, jejich spolupráci;
- vytváření nových typů zařízení a institucí pro volný čas podle regionálních podmínek a potřeb obyvatelstva, zájmových oblastí;
- zapojování rodičů a ostatních dospělých do činnosti dětí a mládeže, i vytváření nabídky pro společné aktivity;
- využití zájmových činností pro budoucí uplatnění na trhu práce;
- integraci jedinců s handicapem do běžné populace;
- vytváření podmínek pro rozvoj spontaneity, aktivity a tvořivosti dětí a mládeže.

¹¹ Pávková, J. a kol.: *Pedagogika volného času*. PORTÁL, Praha, 2003, str. 39.

1.4. Přehled nejvýznamnějších zařízení pro výchovu mimo vyučování

Podmínky pro realizaci cílů mimoškolní výchovy vytvářejí různé společenské instituce:

- **Školní družiny**

Zaměřují se na práci s dětmi na prvním stupni ZŠ. Kromě výchovné a zdravotní funkce má velký význam plnění funkce sociální, protože toto zařízení zajišťuje sociální péči a bezpečnost dětí v době, kdy jsou rodiče v zaměstnání. Vzhledem k věkovým zvláštěnostem dětí a velké šíři a labilitě zájmů, se výchovná činnost orientuje na co nejpestřejší strukturu zájmových činností a potřeby pohybu. Školní družiny mohou organizovat zájmovou činnost i pro ostatní zájemce, ale za úplatu.

Ukázka případného režimu pro děti 1. ročníku ZŠ ve školní družině:

11:30 konec dopoledního vyučování, odchod do školní družiny.

11:30-12:30 hygiena, oběd.

12:30-13:30 odpočinkové činnosti, hromadně nebo podle individuálních přání a potřeb, případně i klid na lůžku.

13:30-15:30 pohybová rekreace, pohybové hry organizované i spontánní, vycházka, pobyt venku.

15:00-16:00 didaktické hry, příprava na vyučování.

Od 16:00 do odchodu domů zájmové činnosti dětí.

(Časové vymezení nutno chápat pouze rámcově.)

- **Školní kluby**

Pracují s dětmi středního školního věku, se žáky druhého stupně základní školy. Vycházejí zejména z větší samostatnosti dětí a jejich specializovanější zájmové činnosti. Školní kluby jsou dobrovolné. Narozdíl od školních družin ustupuje do pozadí sociální funkce těchto

zařízení. Vzhledem k ekonomickým obtížím škol se kluby ruší, čímž se výrazně snižuje možnost ovlivňovat volný čas dětí.

- **Střediska pro volný čas dětí a mládeže, která zahrnují domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností**

Jsou to zařízení, která se zaměřují především na realizaci specializovaných zájmových činností pod odborným pedagogickým vedením. Organizují zájmovou činnost pravidelnou v kroužcích, soutěže pro talentované jedince, prázdninové tábory apod. Významné je, že umožňují účast dětem, mládeži, rodičům s dětmi a případně i dalším zájemcům.

- **Domovy mládeže**

Zajišťují žákům středních škol, kteří vzhledem ke vzdálenosti zvolené školy od místa trvalého bydliště nemohou denně dojíždět, výchovnou péči, ubytování a stravování. Kromě činností souvisejících s režimem dne, sebeobsluhy a přípravy na vyučování, je jejich významným úkolem dbát o hodnotné využívání volného času mládeže. Vzhledem k věkovým zvláštnostem je důležité respektování principu dobrovolnosti, tedy realizace zájmových činností formou nabídky s uplatněním motivace.

- **Dětské domovy**

Jako zařízení ústavní výchovy mají specifické postavení, jedním z jejich úkolů je však také dbát o hodnotné využívání volného času a rozvíjení a kultivaci zájmů dětí a mládeže. V dětských domovech jsou umísťováni děti od 3 do 18 let. Snahou pedagogů je, aby děti prožívali volný čas obdobným způsobem jako děti žijící v rodinách. Podporují jejich zapojení do zájmových činností v různých výchovných zařízeních, organizacích a institucích.

- **Základní umělecké školy**

Se svými hudebními, hudebně pohybovými, výtvarnými a literárně dramatickými obory poskytují uplatnění dětem, mládeži, i dospělým s vyhraněnými zájmy a schopnostmi v esteticko výchovné oblasti. Přípravují pro studium na středních a vysokých školách s uměleckým zaměřením.

- **Jazykové školy**

Plní obdobnou funkci v oblasti výuky cizích jazyků.

Součástí pedagogické kompetence učitele by měla být znalost institucí a organizací specializovaných na aktivní činnosti mládeže ve volném čase a schopnost pomoci žákovi v jeho zájmové orientaci. V mnoha případech je možná spolupráce školy s těmito zájmovými institucemi a organizacemi. Takto chápaná výchovně vzdělávací činnost školy znamená rozšíření možností pedagogického vlivu na děti a mládež a potlačení některých negativních projevů. Některé tendence k omezení či rušení těchto institucí pro výchovu mimo vyučování jsou nedomyšlené a škodlivé. Historické zkušenosti i zkušenosti ze zahraničí potvrzují, že prevence je ve výchově účinnější a také podstatně levnější než náprava chyb a převýchova. A právě kvalitní výchova dětí ve volném čase má výrazný preventivní význam.¹²

1.5. Prostory volného času dětí

Prostory volného času dětí se samozřejmě liší způsobem bydlení a lokálním umístěním dítěte. Jiné prostory volného času bude mít dítě městské a jiné dítě vesnické, nebo dítě z rodinného či panelového domu. Městské děti mají lepší přístup k různým volnočasovým zařízením či organizacím, více druhů sportovních

¹² Odstavec vychází z knihy Smékal, V., Vážanský, M. : *Základy pedagogiky volného času*. PAIDO, Brno, 1995.

hřišť, ale na rozdíl od vesnických dětí, nedostatek zelených ploch a pohybové aktivity v přírodě.

Mezi nejvýznamnější prostory volného času dětí z bytových jednotek patří hřiště. Hřiště napomáhají při rozvoji pohybových předpokladů dětí a napomáhají socializaci. Obohacují emocionální život, kompenzují stres. Hřiště jsou funkčně i typově rozrůzněny a začleněny do přirozených životních podmínek a prostředí dětí i jejich rodičů. Velmi cenná jsou hřiště přímo u obytného domu, jelikož umožňují vizuální dohled rodičů na děti. Objevují se snahy v jednotlivých místech zlepšit vzhled a funkčnost školních dvorů, zřizovat místní hřiště s asfaltovými povrchy, obnovovat stará herní zařízení.

Za herní prostory dětí považujeme i:

- herní koutky v bytě, v domě, případně v samostatném dětském pokoji;
- herní prostory v supermarketech, v hotelích, v zoologických zahradách; atd.
- volné zelené plochy a areály spontánních her v městských parcích.¹³

Jak už jsem zmínila, městské děti z bytových jednotek jsou oproti městským dětem žijícím v rodinném domku či oproti vesnickým dětem částečně znevýhodněny co se týče prostorů pro volnočasovou pohybovou činnost (mají k dispozici mnohem méně zelených ploch). Proto je třeba lépe využívat prostorů ve školách (školních dvorů, hřišť, tělocvičen).

¹³ Pávková, J. a kol.: *Pedagogika volného času*. PORTÁL, Praha, 2003, str. 158.

2. Sociálně patologické jevy

2.1. Vymezení oblasti a pojmu sociálně patologické jevy

S termínem sociálně patologických jevů se setkáváme v posledním období velmi často. „Sociálně patologické jevy lze charakterizovat jako všechny behaviorální projevy, které jsou společností označovány za negativní a svým nositelům způsobují osobní problémy či problémy v rodině, ve škole i v širším sociálním prostředí.“¹⁴ Z pravidla jde o takové chování, jímž jsou porušovány společenské normy a práva ostatních.

„Sociálně patologické jevy jsou z hlediska fungování společnosti pokládány za nejnebezpečnější a nejproblematictější sociální deviace, neboť mají největší negativní důsledky.“¹⁵

K těm nejčastějším řadíme: kriminalitu, toxikomanii, prostituci, sebevraždnost. Typickými projevy v dětství jsou krádeže, záškoláctví, lhaní, odpor vůči autoritě, projevy nekázně.

Klíčovým problémem v oblasti sociálně patologických jevů je otázka normality. Tedy co je normální a co je naopak odchylné, deviantní chování. Normalita má i kulturní dimenzi, tj. co jedna kultura pokládá za normální, v jiné může být hodnoceno jako deviantní a patologické.

Jak jsem uvedla na začátku, sociálně patologické jevy jsou pokládány za nejnebezpečnější sociální deviace, proto je třeba si vyjasnit, co vlastně pojem sociální deviace znamená. „Sociální deviace je porušení nebo podstatná odchylka od některé sociální normy nebo skupiny norem, nerespektování požadavků, které jsou na určitou skupinu nebo individuuum kladeny určitou normou nebo souborem norem.“¹⁶ Chápat ji lze i jako samostatnou disciplínu, která se zabývá obecnými souvislostmi různých typů sociálně deviantního jednání, chování

¹⁴ Bodláková, I.: *Prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v přirozených podmínkách činnosti škol*. Prevence v kontextu sociálních problémů dospělých osob, Vsetín 2003, str. 19.

¹⁵ Charakteristika sociálně patologických jevů vychází z knihy Kraus, B.: *Sociální aspekty výchovy*. GAUDEAMUS, H. Králové, 1999, str. 56.

¹⁶ Sochůrek, J.: *Vybrané kapitoly ze sociální patologie I. díl*. TUL, Liberec, 2001, str. 71.

i procesů z hlediska specifické sociální struktury a jejího fungování. Všechny sociální deviace lze rozdělit do tří rovin, podle stupně závažnosti a společenské nebezpečnosti. A právě třetí nejnebezpečnější stupeň představují, jak už jsem uvedla sociálně patologické jevy. Zapomenout nesmíme ani na první dva stupně sociální deviace.

Sociální deviace rozdělujeme tedy do těchto tří rovin:

- **Negativní sociální jevy**

Vyskytují se prakticky v každé společnosti a nabírají na vážnosti až ve chvíli, kdy jejich výskyt překročí jistou únosnou hranici. Pak způsobují řadu problémů. Např. nezaměstnanost, rozvodovost, úrazy, nemocnost, pokles porodnosti.

- **Asociální jednání**

Asociální jednání je již závažnější než negativní sociální jevy. Asociální jednání narušuje zájmy politické, ekonomické, morální. Patří sem výtržnictví, pornografie,...

- **Sociálně patologické jevy**

Za sociální deviaci v sociologickém slova smyslu se pak považují jevy, které vykazují následující znaky:

- opakovatelnost;
- hromadnost;
- sociální závažnost;
- podobnost nebo identita příčin, které umožňují predikci výskytu daného druhu.¹⁷

Příčin vzniku sociálních deviací je mnoho. Spočívají např. v osobnosti konkrétního devianta, v deformovaném hodnotovém systému apod. Sociální deviace vzniká rovněž v důsledku zastaralosti normativního systému, mezery mezi technickým a ekonomickým vývojem a vývojem v oblasti hodnot a norem.

¹⁷ Znaky sociální deviace vychází z knihy Sochůrek, J.: *Vybrané kapitoly ze sociální patologie I. díl*. TUL, Liberec, 2001, str. 13.

Existují 4 základní obecné teorie deviantního chování.¹⁸

1. Teorie kulturního přenosu

Tato teorie tvrdí, že deviantní chování je narušeno interakcí s ostatními lidmi. Vzniká v určitých subkulturách, v nichž je pokládáno v zásadě za normální.

2. Teorie strukturálního tlaku

Tato teorie předpokládá, že v každé společnosti vznikají situace, na něž určitá část populace reaguje chováním odchylným od norem (chudoba plodí zločin).

3. Teorie kontrolní

Tato teorie vysvětluje deviantní chování oslabením či absencí sociální kontroly.

4. Teorie etiketizační

Tato teorie chápe deviaci jako efektivní označování některých lidí za devianty jinými sociálně významnými lidmi. Patří k teoriím nejnovějším, která nevychází z jednoznačného klasického pohledu, že chování je „protiprávní“ nebo „nemravné“ proto, že jedinec zvolil „protiprávní“ či „nemravný“ postup dosahování určitého cíle.¹⁹

Vzhledem ke vztahu mezi subjektem a objektivní situací existují v zásadě 3 pohledy.²⁰

- Existují určití jedinci, kteří mají tendenci volit chování mimo normu.
- V určitých situacích, které navozují možnost deviantního chování „může každý udělat totéž“, tedy klopýtnout.
- Třetí přístup předpokládá, že v určitých situacích se určitý druh lidí bude chovat určitým způsobem.

¹⁸ Teorie deviantního chování vychází z knihy Kraus, B.: *Sociální aspekty výchovy*. GAUDEAMUS, H. Králové, 1999, str. 46.

¹⁹ Kolektiv autorů: *Sociální deviace*, 1994, str. 16.

²⁰ Kraus, B.: *Sociální aspekty výchovy*. GAUDEAMUS, H. Králové, 1999, str. 47.

Sociální deviace je pojmem moderní sociologie. V minulosti se více užívalo termínu sociální patologie, ale nejen v sociologii, ale i v dalších disciplínách už dnes více slyšíme používat termín sociální deviace.

Nemůžeme však tvrdit, že pojem sociální deviace a sociální patologie je totožný. Sociální patologie je specifická součást sociální deviace. Sociální patologii tvoří závažné asociální nebo antisociální jevy, jako je organizovaný zločin, trestná činnost, atd. „Pojem sociální deviace je chápán v širším slova smyslu a sociální patologii chápeme jako specifickou součást sociální deviace. Širší pojem sociální deviace vyplývá i z jejího rozdělení na negativní a pozitivní deviaci, což značí, že sociální deviace je každá odchylka od normy, tedy i taková, která může být ze širšího společenského hlediska pojímána jako pozitivní.“²¹ Patří sem např. fanatické prosazování ekologických principů (např. zákaz stavby elektráren, jízdy automobilů atd.). Pozitivní deviace může být např. snaha prosazovat svébytnost určité kultury nebo národa bez ohledu na společenskou realitu.

Pokud se budeme zabývat sociálně patologickými jevy setkáme se ještě s více termíny a názvy jako např. s pojmem poruchy chování z etopedického hlediska. Mezi pojmem sociálně patologické jevy a pojmem poruchy chování není téměř žádný rozdíl. Jedna odlišnost tu však je. Abychom mohli mluvit o poruše chování, mluvíme o něčem častém a opakovaném, jinak mluvíme pouze o sociálně patologickém jevu. Pokud si to uvedeme na příkladu, budeme mluvit o poruše chování u dítěte, které např. často a opakovaně chodí „za školu“, čili mluvíme o záškoláctví jako o poruše chování. Pokud se dopustí záškoláctví dítě jen jednou či dvakrát, mluvíme o sociálně patologickém jevu. Jsou však i knihy, které tyto dva pojmy od sebe vůbec nerozlišují. Všechny pojmy, které se v této oblasti používají jsou navzájem propletené a propojené.

²¹ Sochůrek, J.: *Vybrané kapitoly ze sociální patologie I. díl*. TUL, Liberec, 2001, str. 14.

2.2. Sociálně patologické skupiny

Mluvíme-li o sociálně patologických jevech, nemůžeme vynechat pojem sociálně patologické skupiny. Jelikož se tato diplomová práce zaměřuje na žáky 1. stupně ZŠ, bude tato podkapitola pojednávat o problematice part, neboť u žáků na 1. stupni ZŠ se ze všech sociálně patologických skupin vyskytuje právě parta.

Co je to parta?

„Partu můžeme definovat jako časově stálější skupinu lidí, kteří se sdružují na základě určitých společenských potřeb, názorů a zájmů a mají obvykle vytvořenou určitou hierarchickou strukturu. Jsou to zejména party, které se zabývají společensky žádoucí zájmovou činností.“²²

Pokud se parta nezabývá společensky žádoucími činnostmi, mluvíme o partě negativní.

Negativní party zahrnujeme mezi skupinovou trestnou činnost. Závažnost páchané trestné činnosti je závislá zejména na organizovanosti party a velmi často i na jejím vůdci. Členové této party ve vztahu k normálně fungující společnosti pociťují obvykle mnoho hořkosti a mindráků a sami si nedůvěřují. V mnoha případech jde o děti bez sebekázně, které se ve vandalismu či v ubližování druhým vyžívají. Chorobné však bývá i prostředí, z něhož vyšli, nebo ve kterém žijí. Jsou to často děti z rozvrácených rodin, nedostatečně vychované, oběti agresivity, děti bez dostatečné lásky rodičů. U těchto dětí je narušen vztah k rodině a domovu. Zjednodušeně lze říci, že čím menší vliv má na dítě rodina, čím menší je autorita rodičů a klima v rodině, tím větší má na dítě vliv negativní parta.

Samotná parta neznamena pro naprostou většinu dětí riziko a naopak může dítěti přinést mnoho kladného. Vždyť partou jsou i skauti, různé zájmové kroužky a organizace. Zvláště pro mnohé delikventy je taková parta místem seberealizace. Dítě vyrůstající v prostředí konfliktní rodiny nebo v prostředí citově i podnětově chudém, které je zanedbáváno a často i citově deprivováno, si hledá náhradní

²² Sochůrek, J.: *Vybrané kapitoly ze sociální patologie I. díl*. TUL, Liberec, 2001, str. 46.

uspokojení těchto potřeb. Proto se uchyluje do negativní, sociálně patologické party. Dítě hledá v partě svoji seberealizaci, získává dosud nepoznaný pocit sounáležitosti. Často z pocitu vděčnosti k partě, ale i z obavy, aby v ní neztratilo své místo se dopouští činu, kterého by se samo zpravidla nedopustilo.

Party je nutné dělit především podle stupně jejich organizovanosti na:

- organizované,
- poloorganizované,
- volné.

Organizovaná parta

Organizovaná parta má stálého vedoucího a pevný řád. Stát se členem takové party není snadné, protože si své členy vybírá. Noví členové se musí podřídít přijímacím rituálům.

Poloorganizovaná parta

Tato parta nemá pevně daný řád a liší se od organizované absencí přijímacích rituálů.

Volná parta

Volná parta nemá žádné znaky party organizované ani poloorganizované. Charakteristická je tím, že se její členové pravidelně schází, zpravidla na stejném místě a ve stejném čase. Volná parta nemá ani stálého vůdce.

2.3. Sociálně patologické jevy u žáků na 1. stupni ZŠ

V různých výchovných programech pro děti a mládež se v posledním desetiletí prosazuje důraz na prevenci sociálně patologických jevů. Proč? Sociálně patologické jevy se již dávno staly skutečnou hrozbou společnosti. A jelikož se člověk vyvíjí a utváří svoji osobnost postupně už od narození, musíme si uvědomit, že se nestačí zabývat sociálně patologickými jevy u mládeže či dospělých, ale je nutné preventivní působení od úplného začátku, tedy od útlého věku - mladšího školního věku dětí.

Prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže je směřována do následujících oblastí:²³

- Drogová závislost, alkoholismus, tabakismus.
- Kriminalita a delikvence.
- Virtuální drogy (počítače, televize, video).
- Patologické hráčství (gambling)
- Záškoláctví.
- Šikanování, vandalismus, jiné formy násilného chování.
- Xenofobie, rasismus, intolerance.

Sociálně patologické jevy můžeme také rozdělit na:

- Neagresivní.
Dochází zde sice k porušování sociálních norem, ale nejsou spojeny s agresivitou. Sem patří např. lži, záškoláctví, tabakismus.
- Agresivní.
Zde je navíc podstatné násilné porušování a omezování práv ostatních, z tohoto hlediska je lze považovat za závažnější. Jde např. o vandalismus, šikanu.

Jelikož se tato diplomová práce zaměřuje na žáky 1. stupně ZŠ, budu se podrobněji věnovat těm sociálně patologickým jevům, s kterými se právě již na 1. stupni ZŠ můžeme zcela jistě setkat.

Z vlastní praxe jsem se již na prvním stupni ZŠ setkala s těmito projevy sociální patologie: projevy nekázně, záměrné lhaní, záškoláctví, agresivita, vandalismus, tabakismus, krádeže, prvky rasismu a šikany.

2.3.1. Lhaní

„Dětské lži je nutno hodnotit ve vztahu k vývojové úrovni dítěte. Předškolní dítě ještě často nechápe podstatu nepravdivého sdělení, a proto v tomto období nemá lež takový význam jako ve školním věku.“²⁴

²³ Pávková, J. a kol.: *Pedagogika volného času*. PORTÁL, Praha, 2003, str. 41.

²⁴ Vágnerová, M.: *Poruchy adaptace*, TUL, Liberec, str. 43.

U dětí rozlišujeme 3 druhy lží:

- konfabulace neboli smyšlenka;
- bájivá lhavost;
- lež pravá.

Smyslenka se vyskytuje jako v celku normální jev u dětí předškolního věku. Za mimořádných okolností se s ní setkáváme i u starších dětí, zvláště jsou-li infantilní. Smyšlenka vzniká záměnou vzpomínek nebo fantazijními představami. Chybí zde podstatný znak pravé lži, tedy vědomí nepravdivosti vlastního tvrzení. Nejde tedy v žádném případě o sociálně patologický jev.

Lež bájivá se projevuje vymyšlením nepravdivých příběhů, ve kterých zpravidla hraje dítě atraktivní úlohu. Příběhy mívají neobvyklý a senzační obsah a jejich cílem je upoutat pozornost nebo kompenzovat nějaké nedostatky v uspokojování základních psychických potřeb. Dítě prožívá své vyprávění tak hluboce, že samo často uvěří jeho pravdivosti. I v tomto případě nejde o sociálně patologický jev, ale o poruchu chování, což jak už jsem zmínila je mnohem širší termín než sociálně patologické jevy. Nejde však stejně jako u smyšlenky o poruchu chování, za kterou by dítě mělo být trestáno, protože zde opět chybí vědomí nepravdy a účel, ke kterému by vědomé zkreslení skutečnosti směřovalo.

Pravá lež je charakteristická vědomím nepravdivosti, dítě dobře ví, že nemluví pravdu. Vyskytuje se převážně až ve školním věku, kdy jsou děti schopné rozlišit omyl od vědomého záměru a vzpomínku od vlastní fantazie. Pravá lež je typická i sledováním nějakého účelu. Význam nepravdivého tvrzení má různou váhu v závislosti na sociálním kontextu. Lež dospělému je posuzována jako něco závažnějšího než lhaní v dětské společnosti, kde často mívá spíše charakter upoutání pozornosti. Při hodnocení dětských lží je významná frekvence, tj. jak často dítě lže, dále výběr osob, kterým dítě lže a specifičnost situací, ve kterých obvykle lže. Důležitý je i účel, který dítě ke lhaní vedl. Lež může být obranou v zátěžové situaci, kterou dítě neumí jinak řešit. Dost často jde o reakci

na subjektivně příliš velké nároky dospělých, např. ve smyslu školního úspěchu. Pokud budeme chápat lež jako sociálně patologický jev, půjde o lež zaměřenou na poškození jiné osoby nebo dosažení osobního prospěchu bez ohledu na ostatní. Nelze je považovat za obranu v nouzi a bývají obvykle spojeny s dalšími negativními projevy a existencí osobnostních vlastností, jako je egoismus, necitlivost atd.²⁵

2.3.2. Krádeže

„Jsou charakterizovány záměrností a předpokladem takové rozumové vyspělosti dítěte, kdy je schopno pochopit pojem vlastnictví a akceptovat normu chování, která vymezuje odlišný vztah k vlastním a cizím věcem.“²⁶

Dětské krádeže bývají různé a jejich závažnost vyplývá z několika možných kritérií:

- místo krádeže;
- způsob krádeže;
- cíle krádeže;
- frekvence krádeží.

Místo krádeže: mnohé děti kradou pouze doma, mimo domácí prostředí mají větší zábrany. Některé děti, např. rómské či děti ze sociálně slabého prostředí kradou naopak jinde než doma. Jejich normy mohou být zcela odlišné a krádež nemusí ani považovat za něco špatného. Takové děti pak pocítují případné potrestání jako nespravedlnost.

Způsob krádeže je pro posouzení závažnosti velmi podstatný, jelikož zejména malé děti kradou z aktuální potřeby přivlastnit si nějakou věc, která se jim líbí, aniž by o takovém činu předem uvažovali. Závažnější jsou plánované a předem promyšlené krádeže, které se však vyskytují převážně ve starším školním věku.

²⁵ Druhy lží vychází z knihy Vágnerová, M.: *Poruchy adaptace*, TUL, Liberec, 1996.

²⁶ Vágnerová, M.: *Poruchy adaptace*, TUL, Liberec, 1996, str. 49.

Jsou však i případy plánovaných krádeží již na 1. stupni ZŠ nejčastěji prováděné v partě.

„Cíl krádeže a motivace, která k takovému jednání vedla, může být velmi variabilní a signalizovat, jaké problémy dítě má.“²⁷

- **Dítě krade pro druhé.**

Příčinou takových krádeží obvykle bývá neuspokojená potřeba sociální akceptace dítěte, které je pro ostatní neatraktivní, nebo si neosvojilo potřebné sociální dovednosti.

- **Dítě krade pro sebe.**

Zde je základem potřeba něco získat, čeho nelze dosáhnout jiným, sociálně přijatelnějším způsobem. V některých případech může jít o nouzové uspokojení potřeb jako jídla, pití, ošacení, atd, jestliže rodina zásadním způsobem selhává. Dítě krade z pudu sebezáchovy (podobné případy se vyskytují za války). Krádeže mohou být projevem i citového strádání, takové děti mají zvýšenou potřebu hromadění jídla nebo věcí, jako náhradu za nedostatek citů a lásky.

- **Dítě krade pro partu.**

V tomto případě mohou být krádeže buď výrazem snahy udržet si svou pozici v partě nebo souvisí se sociálními normami party, kde může být krádež jako žádoucí nebo dokonce povinná aktivita. V tomto smyslu je uvedená varianta nejzávažnější, protože se fixuje krádež jako norma. Jestliže jsou krádeže spojeny s násilím proti oběti, patřily by už do kategorie agresivity.

Vzácněji se lze setkat i s nesmyslnou formou nevysvětlitelných krádeží často nevyužitelných věcí, která bývá označována jako kleptomanie. Dítě má tak silné nutkání ke krádeži, že je nemůže překonat. Kleptomanie může souviset s nutkavou neurózou, psychotickým onemocněním, ale lze se s ní setkat

²⁷ Vágnerová, M.: *Poruchy adaptace*, TUL, Liberec, 1996, str. 50.

i u mentálně postižených. Nejde však ani o poruchu chování ani o sociálně patologický jev.²⁸

2.3.3. Šikana

Nejprve si objasníme, co to vlastně šikanování je. „Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování.“²⁹ Je nutné abychom viděli tento fenomén vícerozměrně, tedy zvenčí i zevnitř. „Rovněž je důležité, vysvětlit vztah šikanování k některým typům agrese a rozlišit šikanování a zneužívání moci.“³⁰

Šikanování jako nemocné chování

Nejdříve se podíváme na šikanování jako na nemocné čili patologické chování. To znamená, že se zaměříme na ty nejnapadnější projevy, které porušují školní pravidla a patří mezi trestné činy. V tomto případě vypadá chování označené jako šikanování následovně: Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.

Šikanování jako závislost

Další rozměr šikanování je již vnějšímu pohledu nepřístupný. „Jde o vzájemnou vazbu mezi agresorem a obětí. Tento vztah je určen strategií skrýt vlastní strach a zároveň využít strachu druhého.“³¹

Tento princip rozděluje žáky na „silné“ a „slabé“. Čili na jedny, kteří reagují silně a svůj strach skryjí tím, že ho vyvolají v těch druhých. Mezi těmito skupinami žáků vzniká oboustranná a trvalá vazba.

Pedagogové se nesmějí nechat zmást a přijmout vnější zdání, že si oběť za všechno může sama. To, že je někdo „slabý“, není žádná vina. Rozhodně nikdo nemá právo fyzicky ani psychicky týrat druhého člověka!

²⁸ Odstavec vychází z knihy Vágnerová, M.: *Poruchy adaptace*, TUL, Liberec, 1996.

²⁹ Říčan, P.: *Agresivita a šikana mezi dětmi*, PORTÁL, Praha, 1995, str. 25.

³⁰ Kolář, M.: *Skrytý svět šikanování ve školách*, PORTÁL, Praha, 1997, str. 20.

³¹ Kolář, M.: *Skrytý svět šikanování ve školách*, PORTÁL, Praha, 1997, str. 25.

Šikanování jako porucha vztahů ve skupině

Posledním pohledem na šikanu je jeho pochopení jako *onemocnění celé skupiny*.

Šikanování není nikdy pouze záležitostí jednotlivce nebo jen agresora a oběti. Neděje se ve vzduchoprázdnu, ale v kontextu vztahů nějaké konkrétní skupiny. Jsou to všechny školní družiny, sourozenci, sbor vychovatelů, nájemníci domu, atd. Ve zdravém společenství s fungující imunitou se šikanování nemůže ujmout a růst.

Kdo bývá šikanován?

Postihnout, jak vypadá oběť šikanování, je trochu obtížnější než zachycení charakteristiky agresora. Téměř každá skupina si najde nějakou tu menší oběť. Navíc někdy není důležité jaká oběť vlastně je, její výběr může být naprosto nahodilý. Při troše smůly se může obětí stát kterékoliv dítě. Přesto na školách existují „typické“ oběti, které jsou opakovaně týrané. „V žádném případě to nejsou defektní jedinci. Jsou to pouze nejslabší ze slabých. To znamená, že vůbec neumějí skrývat strach a využívat strachu druhých.“³² Někdy se stane obětí chlapec, který by mohl skály lámat, ale psychicky je zcela bezbranný.

Existují přeci jenom určité charakteristiky, které zvyšují riziko, že někdo bude šikanován. Oběti bývají často nějak oslabené, tělesně či psychicky, nebo se liší od skupinové normy a jsou v menšině. Z tělesných oslabení se často vyskytuje malá fyzická síla, obezita, tělesná neobratnost, mimořádnost ve vzhledu (např. následky po operaci rozštěpu). Z psychických oslabení může jít o opožděný duševní vývoj. Oběti můžeme tedy rozdělit do tří skupin:

- oběti „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem,
- oběti „silné“ a nahodilé,
- oběti „deviantní“ a nekonformní.

³² Kolář, M.: *Skrutý svět šikanování ve školách*. PORTÁL, Praha, 1997, str. 56.

Podezřelé projevy obětí:

- zdá se, že dítě nemá žádné kamarády,
- nemluví o tom, co se děje ve škole, je zaražené, posmutnělé,
- špatně usíná, má poruchy spánku,
- dítě chodí do školy nebo ze školy oklikami,
- nedokáže vysvětlit svoje zranění, potřhané oblečení,
- dítě často navštěvuje lékaře, objeví se neomluvené absence,
- vyhrožuje sebevraždou, nebo se o ni pokusí.

„Jednotlivé projevy nemusejí mít samozřejmě se šikanováním vždy něco společného, ale téměř vždy signalizují volání o pomoc. Proto je důležité, aby rodiče a pedagogové nic nepřehlédli.“³³

Mravní osobnost agresora

Agresor nemá vědomé pocity viny, že někomu ubližuje a zasloužený trest pak vnímá jako křivdu. Těmto jedincům chybí morálnost chování. Bývají povrchní a sobečtí.

Jedna skupina agresorů se odmítá vidět jako nelítostní tyrani, kteří bijí a mučí slabé a bezmocné oběti. Velmi často zdůvodňují své chování odpověďmi typu: „Strašně mě provokoval...“, „Pořád se na mě divně díval...“

Druhá skupina agresorů používá své oběti jako věci, které lze využít, vnímají šikanování jako zábavu a legraci. Sami netuší, že jsou vedeny potřebou rozpouštět vlastní strach a vytvářet falešný pocit bezpečí. Na otázku, proč to dělali, odpovídají: „Měl jsem z toho srandu...“

Strategie vyšetřování šikany

Strategie vyšetřování šikany zahrnuje pět kroků:

- rozhovor s informátory a oběťmi,
- nalezení vhodných svědků,

³³ Kolář, M.: *Skrytý svět šikanování ve školách*. PORTÁL, Praha, 1997, str. 112.

- individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli konfrontace obětí a agresorů!),
- zajištění ochrany obětí,
- rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

Výpovědi k jednotlivým otázkám je nutné důkladně zapsat a uspořádat do kvalitního důkazního materiálu.³⁴

Šikanování je v řadě případů trestnou činností, bohužel však řada rodičů a pedagogů považuje šikanování za pouhou „klukovinu“, nebo za přestupek související s věkem. To, co se běžně považuje za „klukovinu“ může naplňovat skutkovou podstatu řady trestných činů:

- trestný čin omezování osobní svobody,
- trestný čin vydírání,
- trestný čin kuplířství,
- trestný čin ublížení na zdraví,
- trestný čin poškozování cizích věcí atd.

2.3.4. Agresivita

Agrese v politice znamená napadení, např. válečné napadení jednoho státu druhým. Podobně může přepadnout člověk člověka, nebo lev gazelu, ale i bacil může agresivně napadnout naše tělo. Agrese je tedy všude kolem nás, ale my se budeme zabývat agresí mezi příslušníky stejného druhu a konkrétně agresí dětskou.

„Agresivita je sklon k útočnému jednání vůči věcem, zvířatům a lidem, většinou souvisí s vnitřní nepohodou, s rozpory mezi prožíváním a jednáním.“³⁵

Příčin agresivity je hodně, ale nejčastější je frustrace. I sledování agresivních filmů v televizi může vyvolat agresivitu. Negativní vliv má i velký počet dětí ve třídě, neboť 30 dětí už je velký dav.

³⁴ Strategie vyšetřování šikany vychází z knihy Kolář, M.: *Skrytý svět šikanování ve školách*. PORTÁL, Praha, 1997, str. 94.

³⁵ Šimanovský, Z.: *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu*. PORTÁL, Praha, 2002, str. 11.

I neuspokojování hlavních potřeb je jednou z příčin agrese.

Patří sem:

- základní fyziologické potřeby (pití, jídlo, teplo),
- bezpečí (pocit životní jistoty),
- láska (touha být milován a někam patřit),
- uznání, úcta, respekt, důvěra,
- sebeúcta.

Agresivita je do jisté míry žádoucí a to např. pro úspěch ve sportu i pro normální fungování člověka, ale nesmí dojít k překročení meze morálky. Agresivita je vrozená, člověku vlastní. Je to jakýsi pud, který musí člověk vybit, nebo se stává agresivním. Není to však energie, která by se měla nutně vybit. Když ji nebudeme provokovat, vrozená agresivita může „klidně odpočívat“. Agresivní sklony se u člověka utvářejí na základě instinktivní výbavy už v prvních letech života. Řada psychologů tvrdí, že agrese je stejně jako ostatní lidské chování naučená, to znamená, že si ji osvojíme na základě zkušenosti. Dítě je agresivní proto, že se naučilo, že se to vyplácí, zejména, že je možno zmocnit se agresí žádoucího předmětu nebo si vynutit od druhých službu. Z dítěte se stává agresivní člověk postupně a to tak, že si pamatuje ty způsoby svého chování a jednání, které vedou k úspěchu a pokud k úspěchu opravdu dojde, uloží si dítě tento způsob jednání do paměti pro příští použití. Tím si dítě utváří jakousi zásobárnu jednání pro různé situace. Když dopustíme, aby mělo dítě úspěch se svým agresivním jednáním, vytvoří si mnoho agresivních „scénářů“. Další agresivní scénáře si dítě vytváří podle toho, co vidí kolem sebe, hlavně v rodině, ale také ve škole, v televizi, zvláště když před ní tráví veškerý svůj volný čas. Ze scénářů, které používá, si dítě postupně odvozuje zásady, dospívá k určitým názorům a hodnotám, které nakonec řídí jeho jednání.

Agresivita u dětí vzniká i při nadměrné péči a výchově rodičů bez apelu na vlastní iniciativu. Tím se u dětí nevypěstuje dost silná vůle a děti pak nejsou schopny vyvinout potřebné úsilí a trpělivost při překonávání překážek a při navazování

vztahů. Zůstávají závislé na někom z rodiny, nebo na jiné autoritě. To pak vede k neklidu, k agresii a někdy až k autoagresii.

Stresujícím faktorem, který spouští agresivní chování může být i škola. Občas při hře s dětmi zjistíte, že některý konkrétní učitel děti ponižuje či nespravedlivě trestá. Je velmi důležité, aby to měly děti komu říci, neboť tím u nich předcházíme nárůstu napětí. S dětmi pak můžeme hrát různé hry a modelové situace při nichž se někdy setkáme s jejich konkrétními problémy a starostmi a učitel kromě úlevy jim tak může přinést také rozumnou radu. Obavy, hněv a případná agrese dětí jsou vždy spojeny s konkrétními událostmi. Často stačí dítě vyslechnout, v těžším případě promluvit s rodiči a pokud to nestačí, dovést dítě k odborníkovi.

Vždy je nutné najít příčinu, proč je dítě vlastně agresivní a následně problém s dítětem řešit. Dítě k nám musí mít důvěru. Ohled je třeba brát na všechny situace, které mohou nastat a problém by se mohl ještě prohloubit.³⁶

2.3.5. Vandalismus

„Vandalismus je sociálně patologický jev, charakterizovaný logicky nezdůvodnitelným ničením různých věcných hodnot, obvykle jen pro radost z ničení.“³⁷

Vandalismus je typický jev především chlapců a výrazně se na něm podílejí party. Dívky se na akcích vandalů podílejí zcela výjimečně. Někdy může být vandalismus projevem i u náboženských či jiných fanatiků. Vandalové ničí zpravidla běžně dostupné věci a zařízení. Motivací vandalismu je radost z ničení, seberealizace a nejčastěji získání obdivu ve skupině. Motivem u malých dětí je především msta, závist či zloba.

Druhy vandalismu³⁸

- Hrabivý – rozbíjení automatů – cíl získat vhozené mince.

³⁶ Kapitola o agresivitě vychází z knihy Šímanovský, Z.: *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu*. PORTÁL, Praha, 2002.

³⁷ Sochůrek, J.: *Vybrané kapitoly ze sociální patologie 2. díl*. TUL, Liberec, 2001, str. 8.

³⁸ Druhy vandalismu vychází z knihy Sochůrek, J.: *Vybrané kapitoly ze sociální patologie 2. díl*. TUL, Liberec, 2001, str. 8.

- Taktický – cílem je upoutat pozornost.
- Ideologický – různé nápisy.
- Mstivý – odplata za něco.
- Hravý – např. sázka o to, kdo rozbije více věcí.
- Zlostný – jako výraz zloby nebo závisti.

Vandalismus plní velice často roli tzv. ukázání se před partou.

2.3.6. Tabakismus

Kouření tabáku je velmi rozšířeným sociálně patologickým jevem. Výrobky tabákového průmyslu jsou prodávány v supermarketech, restauracích, i v každé samoobsluze s potravinami. Tabák je drogou, s níž se dítě setkává od útlého věku.

Pokud kouří rodiče či příbuzní, považuje dítě kouření za něco samozřejmého.

Je známo, že začínající kuřáci se objevují mezi devítiletými nebo desetiletými dětmi. Čím dříve však dítě začne kouřit, tím je pravděpodobnější, že se v dospělosti stane trvalým kuřákem. Kouření cigaret v dětství způsobuje dechové potíže, kašel, snížení tělesné výkonnosti, brzdí růst plicní tkáně a snižuje kapacitu plic. Reklama na tabákové výrobky obvykle používala sympatické představitele, s jejichž pomocí vytvářela iluzi mládí, nezávislosti, dobré fyzické kondice a touhy po dobrodružství. I přestože už je dnes vysílání těchto reklam v televizi zakázáno, děti mají stále zkreslené představy o kouření cigaret, proto by měly být ve školství už pro nejmenší děti na 1. stupni ZŠ zavedeny v nejvhodnějším předmětu informace o kouření a jeho následcích.

Sociálně patologické jevy jsou u žáků způsobeny různými faktory. Dá se předpokládat, že jsou to především: školní neúspěšnost, specifické poruchy chování, povrchní zájmy v oblasti volného času, zaměřené např. na vysedávání u televize. Existují samozřejmě i další rizikové faktory. Např. některé vztahy mezi rodiči a dětmi se vyznačují vzájemným nepochopením a intolerancí.

2.4. Vztah sociálně patologických jevů a trávení volného času

„Není možno tvrdit, že člověka formuje způsob trávení dovolené, ale je možno tvrdit, že člověk se stává do značné míry takovým, jakým ho činí způsob využívání denního volného času.“³⁹

Proto nám nemůže být lhostejné, kde a jak tráví děti svůj denní volný čas a jaké vlivy přitom na ně působí. Tyto skutečnosti by nás měly zajímat nejen z hlediska nynější dětské současnosti, ale i vzhledem k perspektivnímu využívání volného času v dospělosti.

Jak vyplynulo z prvního odstavce, problematika volného času dětí má své zvláště těsné vazby s problematikou sociálně patologických jevů. Při neorganizovaném trávení volného času dochází z velké části k úrazům dětí, ohrožují sebe i druhé experimentováním s cigaretami, z nudy překračují zákon: dopouštějí se šikany, krádeží, zaměřují svou agresivitu na příslušníky jiných etnik.

Nelze nevidět, že problematika volného času má významný vztah i s oblastí sociálního a výchovného působení rodiny, neboť velká část volného času dětí se realizuje v rodinném prostředí.

Nemůžeme tedy tvrdit, že dítě které každý den efektivně využívá svůj volný čas, netrpí sociálně patologickými jevy, neboť, jak už jsem zmínila záleží z velké části na rodině a její výchově, ale právě efektivní využívání každodenního volného času je jedna z prevencí sociálně patologických jevů. Dítě, které nemá přiměřené zájmy či koníčky, nudí se, snadněji podlehně negativním vlivům asociálních jedinců a part. Může se také projevovat závislost na virtuální droze (např. televize, počítač, ...) v případě nedostatku emocionálních sociálních vazeb. Naopak dítě, které má svůj oblíbený sport, hudbu, tanec, věnuje se modelářství nebo jiné

³⁹ Bláha, V.: *Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování*. SPN, Praha, 1980, str. 31.

zájmové činnosti, nebude pravděpodobně z nudy rozbíjet v parcích lavičky, týrat a šikanovat mladší a slabší spolužáky nebo ubližovat zvířatům.

II. Výzkumná část (empirické šetření na základních školách v Mnichově Hradišti)

1. Cíle průzkumu a hypotézy

Cílem mého průzkumu je potvrdit či vyvrátit domněnku, že obsahová náplň volného času má významný vliv na výskyt sociálně patologických jevů už u žáků na 1. stupni ZŠ, neboli ukázat, že efektivní využívání volného času působí jako prevence sociálně patologických jevů. Tomu bude samozřejmě předcházet podrobné zjišťování náplně volného času žáků.

Dále bych chtěla potvrdit domněnku, že způsob trávení volného času dítěte ovlivňuje z největší části jeho rodina a dosažené vzdělání rodičů. Rodiče s vyšším vzděláním si více uvědomují důležitost smysluplného využívání volného času a sami mají zájem o to, aby jejich dítě navštěvovalo různé kroužky a dále se rozvíjelo.

Také bych ráda zjistila, zda chlapci a dívky podléhají sociálně patologickým jevům souvisejícím převážně s neefektivním využíváním volného času ve stejné míře, nebo jsou-li chlapci díky své specifické odlišnosti od dívek ovlivněni více.

Nemohu také zapomenout vyvrátit nebo potvrdit domněnku, zda je případová sociální patologie v souvislosti se způsobem trávení volného času ovlivněna tím, bydlí-li dítě na vesnici či ve městě a bydlí-li v bytové jednotce nebo v rodinném domku.

Na závěr bych ráda zmapovala několik dobrých rad, nejen pro učitele na 1. stupni ZŠ, ohledně pedagogického ovlivňování volného času a pedagogického preventivního působení týkající ho se sociálně patologických jevů.

Při sestavování pracovních hypotéz jsem vycházela ze získaných zkušeností z pedagogické praxe a analýzy použité literatury.

K ověření těchto cílů jsem vytvořila 4 hypotézy.

Hypotézy:

- 1. Smysluplné využívání volného času je prevencí sociálně patologických jevů.*
- 2. Obsahová náplň volného času dětí částečně souvisí s dosaženým vzděláním jejich rodičů.*
- 3. Chlapci více než dívky podléhají sociálně patologickým jevům souvisejícím s neefektivním využíváním volného času.*
- 4. Souvislost volného času a případové sociální patologie je ovlivněna lokálním původem dítěte (město – bytová jednotka/rodinný dům a vesnice – bytová jednotka/rodinný dům).*

2. Výzkumné metody

Volba výzkumných metod souvisí s vytvořenými hypotézami.

Vlastní výzkumné práci předcházela metoda studia literárních pramenů s tématem zabývajícím se problematikou volného času a problematikou sociálně patologických jevů (naleznete v seznamu použité literatury).

K orientaci v problematice volného času a sociálně patologických jevů jsem aplikovala tyto základní výzkumné metody:

- metoda nestandardizovaného dotazníku s doprovodným rozhovorem,
- řízený rozhovor,
- matematické statistické metody.

Pro hromadné získávání údajů trávení volného času žáků jsem použila metodu dotazníku. Dotazníky jsem vytvořila dva. Jeden pro získávání údajů o trávení volného času žáků od žáků samotných, druhý pro získání údajů trávení volného času žáků od jejich rodičů. Otázky v dotazníku jsem formulovala tak,

abych získala přehled o tom jak vypadá náplň volného času u vybraných žáků a také získala odpovědi na vytyčené cíle a hypotézy.

V příloze číslo 2 a 3 uvádím přesné zadání obou dotazníků.

Dotazník určený žákům (dotazník č.1):

Tento dotazník obsahuje 7 otázek. Snažila jsem se, aby otázky byly přiměřené věku žáků, na kterých byl průzkum proveden. Většina otázek nabízí více variant odpovědí, ze kterých si respondenti vybírají. Otázka č.1 zjišťuje návštěvnost zájmových kroužků. Tato otázka poskytuje dvě varianty odpovědí. U varianty A, žák vypíše jaké zájmové kroužky navštěvuje, varianta B znamená, že žák nenavštěvuje žádný zájmový kroužek. U druhé a třetí otázky zjišťujeme, jak často se děti věnují vybraným zájmům a jak často plní vybrané povinnosti. Tyto dvě otázky jsou zpracovány do tabulky a proto vyžadují vyplnění tabulky pomocí křížkování. Čtvrtá otázka se ptá na to, s kým děti tráví nejčastěji svůj volný čas. U této otázky je možná volba více odpovědí. Žáci jsou na to samozřejmě upozorněni. Pátá otázka zjišťuje, jakým činností se děti věnují o víkend. Zde nejsou nabídnuty žádné varianty odpovědí, každé dítě píše odpověď individuálně podle sebe. Na stejném principu je položena i otázka č.7, kde je úkolem dětí napsat, jaké kroužky by chtěly navštěvovat a jakým činností by se chtěly věnovat. Šestá otázka se ptá žáků na to, kolik mají podle vlastní úvahy volného času. Žáci vybírají odpověď ze třech jednoduchých variant: HODNĚ, MÁLO, AKORÁT.

Mimo odpovědi na těchto 7 otázek, uvádějí respondenti v záhlaví dotazníku své jméno, neboť tento dotazník nevyžaduje anonymitu.

Dotazník určený rodičům (dotazník č.2):

Tento dotazník obsahuje 8 otázek. Kromě první otázky je dotazník shodný s dotazníkem určeným žákům. Obsahově jsou otázky totožné, jen jsou jinak formulované, neboť stejné otázky jsou kladeny rodičům, ale vztahují se stále na jejich dítě. Důvodem toho, proč jsou otázky obsahově totožné je pozdější porovnávání odpovědí na stejnou otázku žákem a jeho rodičem, nebo-li se pokusím zjistit, u jakých otázek se nejčastěji dítě a jeho rodič neshodují.

V první otázce se ptám rodičů, zda mají zájem, aby jejich děti navštěvovaly nějaké zájmové kroužky. Dotazovaní rodiče vybírají pouze jednu variantu odpovědi (buď ANO nebo NE). Svoji odpověď mají hned zdůvodnit. Kromě odpovědi na 8 otázek, vyplní dotazování v záhlaví dotazníku ikonku s vlastním jménem a zakroužkují, zda bydlí ve městě/vesnici, v bytové jednotce/rodinném domě a své dosažené vzdělání (je nutné vyplnit dosažené vzdělání jak matky dítěte, tak i otce dítěte).

Jak už jsem zmínila, použila jsem metodu dotazníku s doprovodným rozhovorem. To znamená, že bylo vyplňování dotazníku dětem řádně vysvětleno, takovým způsobem, aby vše pochopily a neudělaly při vyplňování zbytečné chyby.

Postupovala jsem tak, že vždy byla přečtena jedna otázka a k ní byly vysvětleny i jednotlivé varianty odpovědi. U otázek, které vyžadovali doplnění, jsem uvedla názorný příklad, aby děti požadovaný úkol lépe pochopily. Jestliže některé z dětí otázce přesto nerozumělo, bylo mu poskytnuto individuální vysvětlení. Ještě před odevzdáním dotazníků, jsem obešla všechny děti, abych se přesvědčila, zda nějakou otázku omylem nevynechaly a zda vyplnily údaje v záhlaví dotazníku. Vyplňování dotazníku nebylo časově omezené, přesto vyplnění celého dotazníku trvalo dětem ve všech vybraných třídách maximálně 25 minut.

Výzkum proběhl v 1. pololetí školního roku 2004/2005 na základních školách v Mnichově Hradišti.

Po vyplnění dotazníku číslo 1 dětmi, jsem každému dítěti rozdala dotazník číslo 2 pro rodiče. Dětem bylo vysvětleno, že s vyplňováním dotazníku určeného rodičům nemají rodičům pomáhat a radit (to bylo nutné z důvodu pozdějšího sledování shod a rozdílů mezi dotazníkem vyplněným dítětem a dotazníkem vyplněným jeho rodičem). Děti měly celý týden na to, aby tento dotazník vyplněný rodiči donesly do školy, kde jsem si všechny dotazníky vyzvedla.

Řízený rozhovor (s třídními učitelkami vybraných žáků):

Po metodě dotazníků následovala metoda řízeného rozhovoru s nynějšími třídními učitelkami vybraných žáků. Jelikož šlo o řízený rozhovor, byly otázky na učitelky

předem připraveny. V rámci této metody jsem se zaměřila na výskyt sociálně patologických jevů již na 1. stupni ZŠ.

V příloze číslo 4 uvádím přesné zadání otázek.

Na základě těchto otázek jsem z celkového počtu vybraných žáků vybrala skupinu žáků, u kterých se opakovaně vyskytly sociálně patologické jevy, které byly žákům prokázány a žáci za ně byly spravedlivě potrestáni. Tím jsem veškeré žáky rozdělila do dvou základních kategorií: žáci u kterých se opakovaně vyskytly sociálně patologické jevy a žáci, u kterých se sociálně patologické jevy nevyskytují, nebo nebyly odhaleny. S tímto rozdělením na dvě skupiny žáků budu nadále pracovat při potvrzování či vyvracování stanovených hypotéz.

Po realizaci řízeného rozhovoru s pěti třídními učitelkami a po shromáždění konečného počtu dotazníků bylo zahájeno statistické zpracování výsledků. Pro vyhodnocení dotazníků byly zvoleny výpočty absolutních a relativních četností. Údaje vyjádřené relativní četností byli vypočítány tak, že příslušný počet odpovědí byl dán do poměru s jedním procentem celkového počtu dotazovaných (výsledné hodnoty jsou uvedeny v procentech). Nejdříve byly zpracovány jednotlivé odpovědi na otázky obou dotazníků. Poté byly výsledky dotazníků č.1 porovnány s výsledky dotazníků č.2. Dotazníky vyplněné žáky byly následně rozděleny na dvě skupiny podle výsledků řízeného rozhovoru a poté i podle pohlaví žáků. Pro větší přehlednost při srovnávání jednotlivých odpovědí jsou výsledky zaznamenány v tabulkách nebo znázorněny graficky.

2.1. Validita průzkumu

V žádném průzkumu by neměla chybět zmínka o jeho validitě. Při posuzování validity průzkumu si je třeba uvědomit celou řadu skutečností, které měli vliv na konečný výsledek průzkumu.

Metoda nestandardizovaného dotazníku:

Přestože jsem se snažila stanovit otázky v dotaznících jednoduše a tak, abych získala odpovědi na stanovené hypotézy, nebyly vždy otázky položeny vhodným způsobem. U dětí jsem se také setkala s častým opisováním (kopírováním) odpovědí od sousedních spolužáků. Už v páté třídě jsem z dětí cítila nezájem o průzkum, i když jsem se snažila děti k činnosti motivovat.

Vliv na odpovědi žáků měla i přítomnost třídního učitele. Často se totiž stává, že žáci mají tendenci odpovídat tak, jak se od nich žádá, aby se předvedli před svým třídním učitelem a cizí osobou.

Z dotazníků vyplněných rodiči bylo taktéž vidět nezájem rodičů o tuto problematiku, což se ukázalo především v nedbalosti vyplnění dotazníků (spousta otázek nebyla vůbec zodpovězena, nebo byla odpověď až příliš stručná). I zde je myslím nutné podotknout, že i rodiče mají tendenci odpovídat tak, jak se od nich očekává a tak, aby případně nevyšly přes odpovědi na otázky dotazníku najevo některé jejich chyby ve výchově svých dětí.

Metoda přímého rozhovoru:

Zde je nutné připomenout, že devíti otázkami přímého rozhovoru se jistě nedají zjistit všechny sociálně patologické jevy a chování žáků.

I u této metody jsem se setkala s nezájmem o tuto problematiku. Některé učitelky se chovaly velmi povrchně, z jejich chování bylo vidět, že je svým průzkumem obtěžují (samozřejmě ne všechny, některé byly velmi ochotné a spolupracovaly se mnou s velkým zájmem a pochopením).

Svou roli zde hrála i ta skutečnost, že se možná některé třídní učitelky snažily ukázat svoji třídu v tzv. „lepší světlo“, neboť velmi často platí, jaký učitel, takoví žáci. Samozřejmě učitel neodpovídá za výchovu žáka sám (za výchovu odpovídá především rodina), ale po rodině tráví s dítětem nejvíce času.

Přehlédnout se nesmí ani to, že sociálně patologické jevy se neobjevují pouze ve škole, proto o nich třídní učitel nemusí ani vědět.

Na závěr bych chtěla zdůraznit, že výsledky na vzorku této velikosti, nelze zcela zobecnit, ale pro účely této diplomové práce se jeví dostačujícími.

3. Charakteristika respondentů a prostředí průzkumu

Výběrový vzorek, na kterém byl průzkum proveden, se skládá z žáků navštěvujících základní školy v Mnichově Hradišti, jejich rodičů a také jejich učitelů. Tento vzorek jsem záměrně vybrala z tohoto města, neboť zde sama bydlím, sama jsem zde absolvovala základní i střední školu (tudíž školy velmi dobře znám) a v budoucnu bych zde také chtěla učit. Mnichovo Hradiště leží ve středočeském kraji asi 17 km od města Mladá Boleslav směrem na Liberec. Mnichovo Hradiště je malé útulné město tvořící bránu do Českého ráje. Dnes už má Mnichovo Hradiště téměř 10 000 obyvatel. Ve městě se nacházejí dvě základní školy (každá má více než 400 žáků) a již přes 20 let zde funguje s velkým úspěchem Gymnasium Mnichovo Hradiště. Část žáků navštěvující základní školy v Mnichově Hradišti dojíždí do škol z nedalekých přilehlých vesnic.

Domnívám se, že by každý pedagog, vychovatel i rodič měl znát volnočasové zájmové instituce a organizace v místě bydliště nebo v jeho okolí. Jelikož v Mnichově Hradišti nenaleznete ucelený přehled volnočasových zařízení ani na internetových stránkách, vypracovala jsem přehled volnočasových zařízení a organizací v Mnichově Hradišti (viz příloha č.5: *Přehled organizovaných možností trávení volného času v Mnichově Hradišti*), který by mohl ulehčit práci nejen pedagogům.

Vzhledem k zaměření mé diplomové práce na žáky 1. stupně ZŠ, byly k výzkumu zvoleny žáci pátého ročníku, kde se nacházely děti ve věku mezi 10-11 lety. Průzkum byl prováděn v pěti třídách.

Celkový počet žáků, kteří se zúčastnili průzkumu (tzv. vyplnili dotazník č.1), činí 97 - z toho 60 chlapců a 37 dívek. Dotazník číslo 2 byl vyplněn 88 rodiči z celkového počtu 97 dotazníků rozdaných žákům. Návratnost dotazníku číslo 2 je tedy kolem 91%. Učitelů, kteří se zúčastnili řízeného rozhovoru, bylo celkem pět. Čtyři z vyučujících měli více než desetiletou praxi.

Souhrnné údaje o složení respondentů a školách, na kterých byl prováděn průzkum, jsou zpracovány v následující tabulce.

Tabulka č.1 - Složení respondentů a přehled škol.

Název školy	Počet dětí	Počet učitelů	Počet rodičů dětí, kteří vyplnili dotazník
I. ZŠ M.H.	42	2	38
II. ZŠ M.H.	55	3	50
Celkem	97	5	88

4. Realizace průzkumu

Po projednání průzkumu s řediteli škol a po získání jejich souhlasu k uskutečnění tohoto průzkumu, byl dotazník zadán vybraným dětem. Administrace byla provedena v listopadu školního roku 2004/2005. Průzkumu se zúčastnilo 97 žáků ze dvou základních škol, pět třídních učitelek a 88 rodičů. Zpracování dat proběhlo začátkem prosince 2004.

Přímý rozhovor proběhl též po svolení vedení škol a za souhlasu třídních učitelů vybraných žáků. Z pěti učitelů měli čtyři více jak 10 let učitelské praxe a ve vybraných třídách jsou třídními učiteli již třetím rokem. Odpovědi na otázky řízeného rozhovoru byly řádně zapisovány a později zpracovány.

Údaje o průběhu výzkumu a zúčastněných respondentech jsou opět shrnuty v následující tabulce.

Tabulka č. 2 - Shrnutí výzkumných metod a respondentů.

Dotazník č.1	Dotazník č.2	Rozhovor
nestandardizovaný s doprovodným rozhovorem	nestandardizovaný	přímý
7 otázek	8 otázek	9 otázek s podotázkami
• 97 dětí (věk 10–11 let) - 60 chlapců - 37 dívek • administrace do 25 minut	• 88 rodičů - návratnost kolem 91%	• 5 třídních učitelek 5. tříd - 4 učitelky více než 10 let praxe • administrace do 10 minut

5. Výsledky průzkumu

5.1. Prezentace výsledků průzkumu

Výsledky průzkumu vyjádřené relativními četnostmi jsou uváděny v celých jednotkách. Desetinná místa naměřených hodnot jsou zaokrouhlována na celá čísla podle následujícího přehledu:

- dolů..... ,01 - ,49
- nahoru.... ,50 - ,99

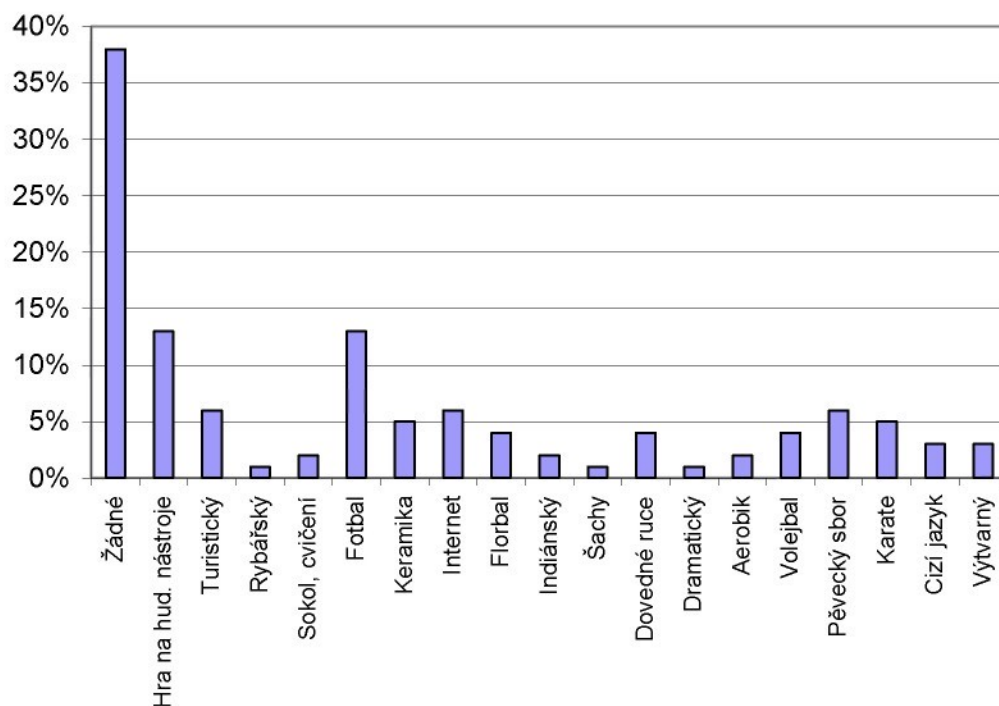
5.1.1. Výsledky dotazníku číslo 1 (využívání volného času)

Respondenti: 97 žáků ZŠ v M.H.

Dříve než bylo možné přistoupit k vyvrácení či potvrzení stanovených hypotéz, podrobně byly rozebrány odpovědi na otázky dotazníku číslo 1, aby se zjistilo, jak vypadá obsahová náplň volného času vybraných žáků pátého ročníku ZŠ, jaké

kroužky děti navštěvují, s kým tráví nejčastěji svůj volný čas, jaké kroužky si přejí navštěvovat, atd.

Graf č.1 - Kroužky (organizovaný volný čas – první otázka dotazníku č.1).

Graf č.1 zachycuje procentuální rozložení využití aktivit ve volnočasových zájmových zařízeních a organizacích.

Z grafu č.1 vyplynulo, že téměř 40% ze všech zkoumaných žáků nenavštěvuje ani jeden kroužek, neboli jinak řečeno, tráví volný čas neorganizovaně, mimo zájmové útvary. Nejčastěji navštěvovaným kroužkem, a to především asi díky chlapcům, je fotbal. Hned po něm následuje hraní na kterýkoliv hudební nástroj .

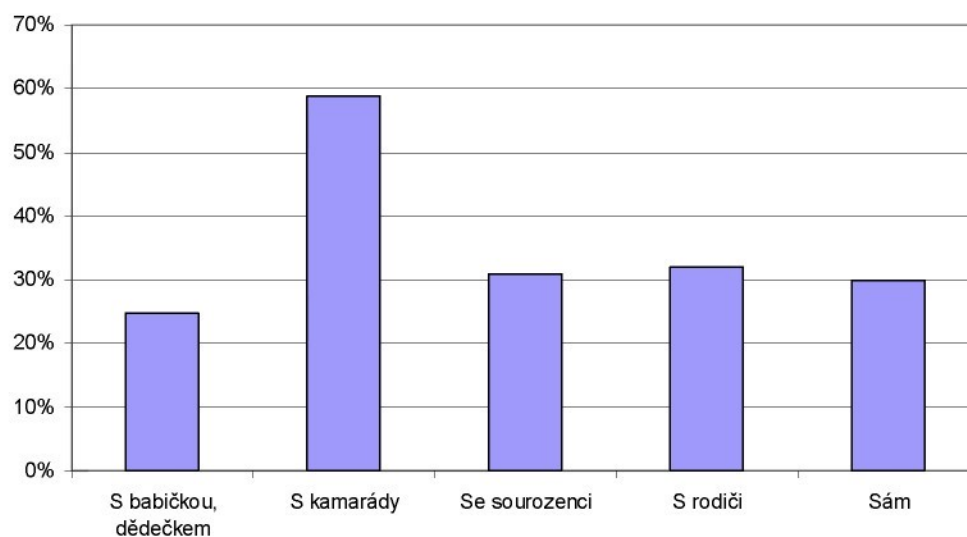
Tabulka č.3 – Zájmy dětí (druhá otázka dotazníku č.1).

Zájmy	Nikdy	Někdy	Týdně	Denně
Četba	1%	40%	11%	45%
Televize	0%	5%	3%	92%
Počítače	7%	38%	21%	32%
Malování, kreslení	10%	59%	20%	10%
Sport	3%	49%	22%	24%
Hraní s kamarády	1%	26%	8%	63%
Pomáhání doma	2%	49%	27%	20%

Tabulka č.4 – Povinnosti dětí (třetí otázka dotazníku č.1).

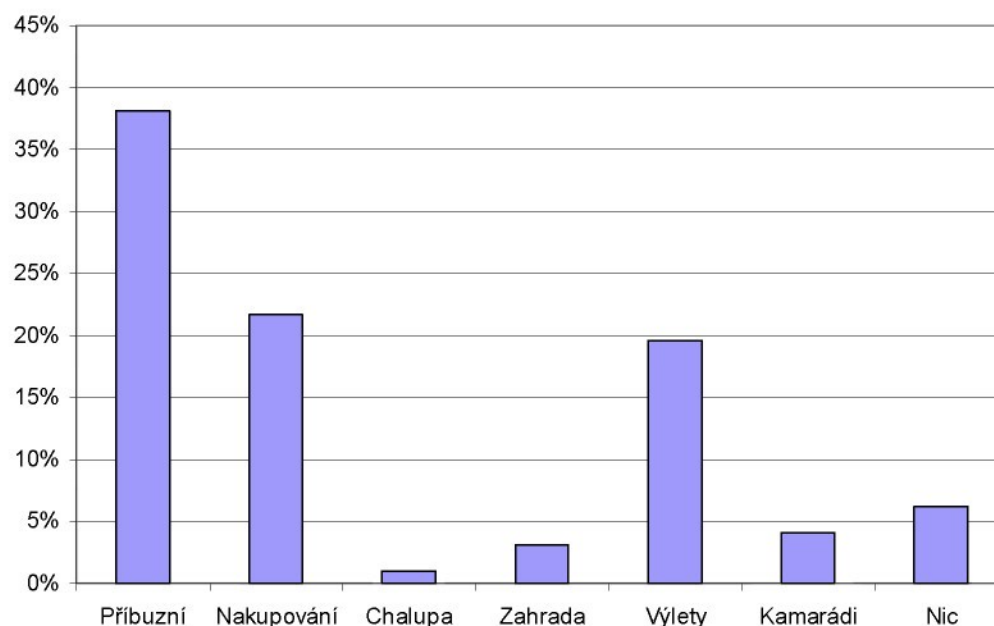
Povinnosti	Nikdy	Někdy	Týdně	Denně
Učení	3%	23%	10%	61%
Pomoc v kuchyni	5%	46%	28%	14%
Úklid	3%	38%	46%	11%
Starání se o zvířata	7%	18%	12%	49%
Starání se o sourozence	25%	33%	8%	15%
Nakupování	5%	58%	33%	0%

Graf č.2 - S kým děti tráví nejčastěji volný čas (čtvrtá otázka dotazníku č.1).

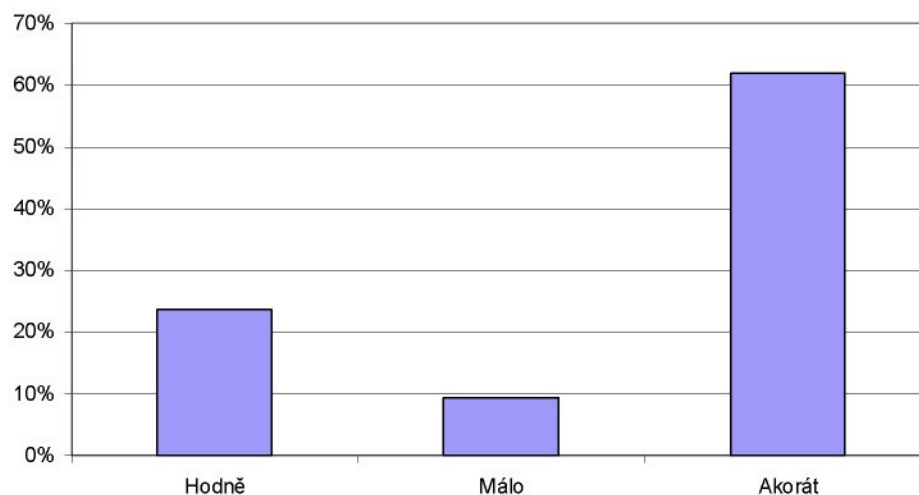
To, jak vypadá náplň volného času dětí, velmi závisí i na tom, s kým dítě svůj volný čas nejčastěji tráví. Graf č.2 nám ukázal, že téměř 60% zkoumaných dětí tráví nejčastěji volný čas s kamarády. Takový volný čas je nejčastěji neorganizovaný. Pokud dítě tráví volný čas nejčastěji se svými kamarády (vrstevníky) bez jakéhokoliv dohledu, jde většinou o pobyt venku bez smysluplnějšího cíle, kde hrozí i nebezpečí úrazu, nebo jde o vysedávání doma u počítače či televize (viz kapitola 1.2. v teoretické části I. – případová studie). Z průzkumu také vyplynulo smutné, ale očekávané zjištění, že 30% dětí tráví nejčastěji volný čas samy. Takže opět např. u televize či u počítače.

Graf č.3 - Způsob trávení volného času o víkendu (pátá otázka dotazníku č.1).

Při posuzování odpovědí na otázku týkající se činností dětí v sobotu a neděli je třeba si uvědomit, že většina dětí se při vyplňování dotazníku nechala až příliš inspirovat navrhovanými příklady víkendových činností. Spousta dětí se také nechala ovlivnit odpovědí jiného spolužáka. Výsledky tedy dopadly takto: zhruba 38% dětí o víkendu navštěvuje PŘÍBUZNÉ, přibližně 22% dětí jezdí o víkendu na velké NÁKUPY a téměř 20% dětí jezdí nebo chodí s rodinou na VÝLETY. Důležité je si všimnout posledního sloupce v grafu. Zhruba 7% dětí napsalo, že o víkendu NIC nedělají.

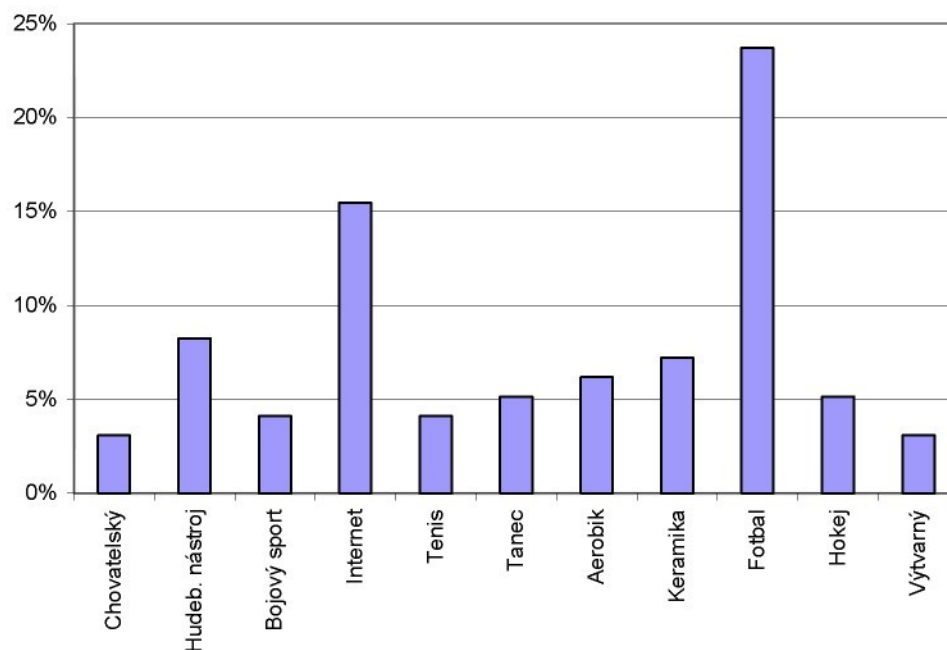
Graf č.4 - Množství volného času (šestá otázka dotazníku č.1).

Na otázku: “Volného času mám:“ odpovědělo přes 60% vybraných žáků AKORÁT, 24% odpovědělo HODNĚ a 9% odpovědělo MÁLO.

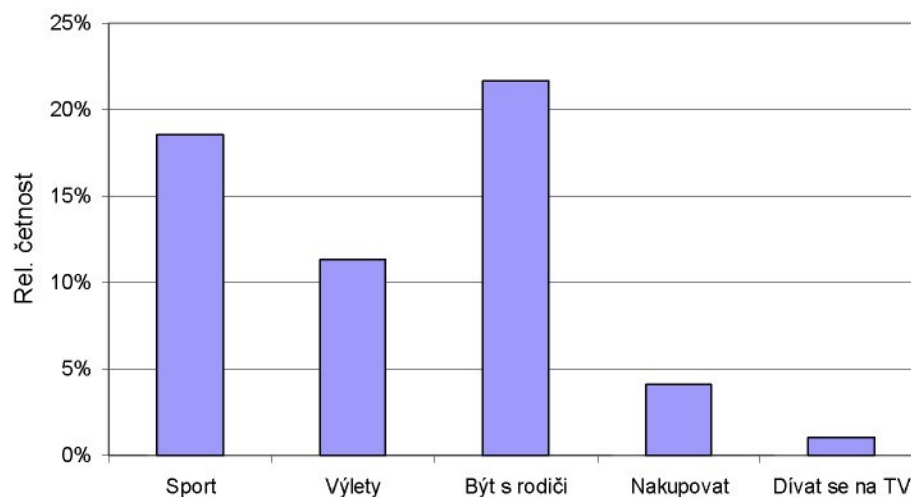
Pokud dítě napíše, že má volného času akorát, znamená to, že není přetěžováno a na druhou stranu se ani často tzv. nenudí. Jelikož 24% dětí napsalo, že volného času má HODNĚ, může jít o děti, které z přebytku volného času (z nudy) propadnou nebo už propadají „negativním“ partám (viz kapitola 2.2. v teoretické části I.) a sociálně patologickým jevům.

Graf č.5 - Vysněné kroužky (sedmá otázka dotazníku č.1 – část první).

Z grafu č.5 vyplynulo, že mezi nejčastěji vysněnou zájmovou aktivitu dětí patří zároveň aktivita nejčastěji navštěvovaná (viz graf č.1). Odpovědi dopadly takto: 24% vybraných dětí si přeje hrát fotbal, 15% dětí by chtělo chodit na kroužek internetu a 8% dětí by chtělo umět hrát na nějaký hudební nástroj. Hned po hudebním nástroji je velmi oblíbená keramika či aerobik.

Graf č. 6 - Vysněné činnosti (sedmá otázka dotazníku č. 1 – část druhá).

Velmi smutné výsledky ukazuje graf č.6, který předkládá vysněné činnosti. Nejčastější odpovědi na otázku týkající se toho, co by si děti přály dělat, čeho mají nedostatek, odpovědělo 22% dětí BÝT VÍCE S RODIČI. Z toho vyplývá, že ve spoustě rodin mají stále někteří rodiče velmi málo času na své děti. Naopak pouze 1% dětí odpovědělo, že by se chtělo více koukat na televizi.

5.1.2. Výsledky dotazníku číslo 2 (využívání volného času)

Respondenti: 88 rodičů žáků ZŠ v M.H.

Výsledky dotazníku č.2 dopadly u většiny otázek téměř stejně jako výsledky dotazníku č.1 (výraznější odchylky v odpovědích jsou rozebrány v následující kapitole 5.2.3.), proto je v této podkapitole rozebrána pouze první otázka dotazníku č.2, která v dotazníku č.1 nebyla.

Podrobné odpovědi na tuto otázku jsou zpracovány v následující tabulce.

Tabulka č.5 - Odpovědi na otázku: „Máte zájem, aby Vaše dítě navštěvovalo nějaké kroužky?“ (první otázka dotazníku č. 2).

Počet odpovědí ANO	Počet odpovědí NE
77	11
Odůvodnění odpovědi	Odůvodnění odpovědi
• je dobré, když je dítě v kolektivu • plnohodnotné vyplnění volného času • rozvoj dítěte po všech stránkách • navazování nových vztahů • získání určitých návyků a smyslu pro povinnost • svědomitost, něco nového se naučí • spolupráce v kolektivu • nezbude čas na hlouposti • dítě se nebude nutit a bude se zdokonalovat • odreagování od učení • získá nové kamarády a disciplínu • změna prostředí • pohyb • testování vloh • rozvoj manuální zručnosti • zlepšení kondice • budoucí využití • doplnění učiva (např. u cizích jazyků) • nové zážitky • netráví čas kolem paneláku	• 3 krát: nedostatek financí • 2 krát: špatné spojení • 3 krát: má dost práce doma • 2 krát: nestíhá ani školu • 2 krát: žádné odůvodnění

Z 88 rodičů 77 odpovědělo, že mají zájem o to, aby jejich dítě navštěvovalo nějaké kroužky. Pouze 11 rodičů zájem nemělo. Nejčastěji z důvodu nedostatku financí a též z důvodu nedostatku času dítěte způsobeného nutnou pomocí rodině v domácnosti a každodenní dlouhodobou přípravou do školy. Dva dotazníky se stejnou odpovědí dokonce žádné odůvodnění této odpovědi neobsahovaly. I přestože si jsou rodiče vědomi toho, že organizované volnočasové aktivity mají mnoho kladů (viz tabulka č.5), spousta dětí běhá bezcílně venku, nebo sedí doma u televize.

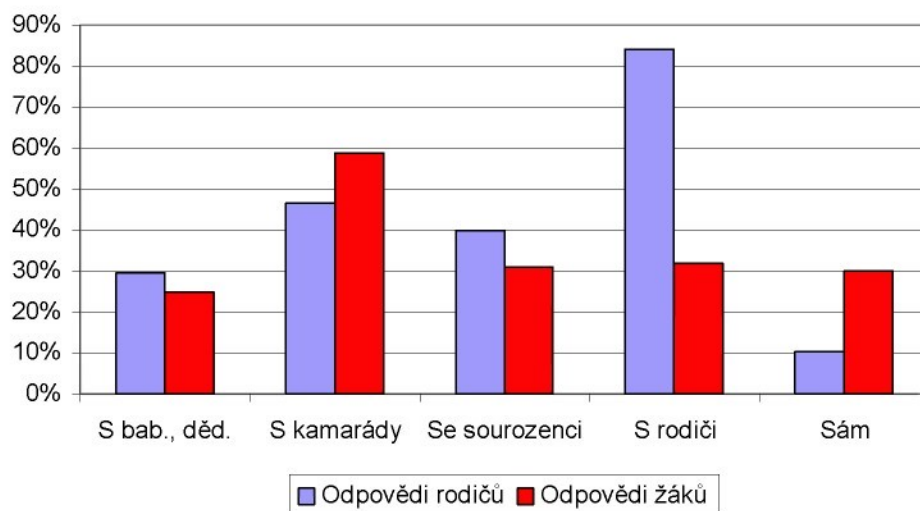
5.1.3. Porovnání výsledků dotazníku č.1 a dotazníku č.2 (nejčastější neshody v odpovědích)

Jak už jsem zmínila, při porovnání dotazníku č.1 s dotazníkem č.2 jsem nezjistila výrazné odchylky v odpovědích. Je třeba si uvědomit, že nevýrazné odchylky v odpovědích mohou být důsledkem spolupráce rodičů s dítětem při vyplňování dotazníku číslo 2.

Přesto z průzkumu zhruba u třech otázek vyplynuly zajímavé, trochu očekávané rozdíly.

Nejvýraznější rozdíl je vidět u otázky týkající se toho, s kým děti nejčastěji tráví svůj volný čas. Jak se liší odpovědi rodičů s odpověďmi jejich dětí zaznamenává graf č.7.

Graf č.7 - S kým děti tráví nejčastěji volný čas (porovnání odpovědí).

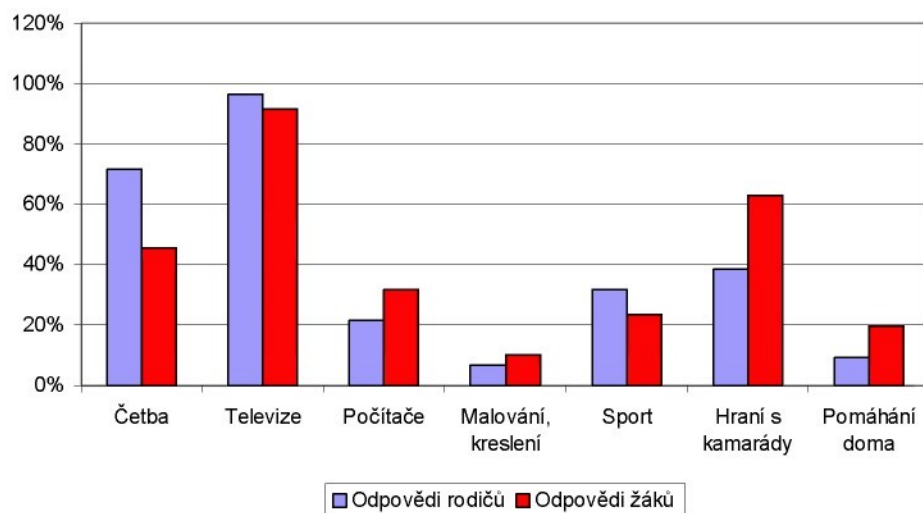

Podle odpovědí rodičů tráví jejich děti nejčastěji volný čas právě s **RODIČI**. Naopak děti mají pocit, že volný čas nejčastěji tráví s **KAMARÁDY**. Kde je pravda, tento průzkum neukáže. Je možné, že odpovědi dětí byly příliš subjektivní, ale také je možné, že rodiče automaticky zaškrtnli na tuto otázku variantu odpovědi D, čili **SEBE** (rodiče), i když to možná např. z důvodu zaměstnání není úplná pravda.

Z druhé a třetí otázky dotazníku č.1 jsem vybrala kolonku **DENNĚ**, kde se taktéž mírně lišily odpovědi dětí a rodičů.

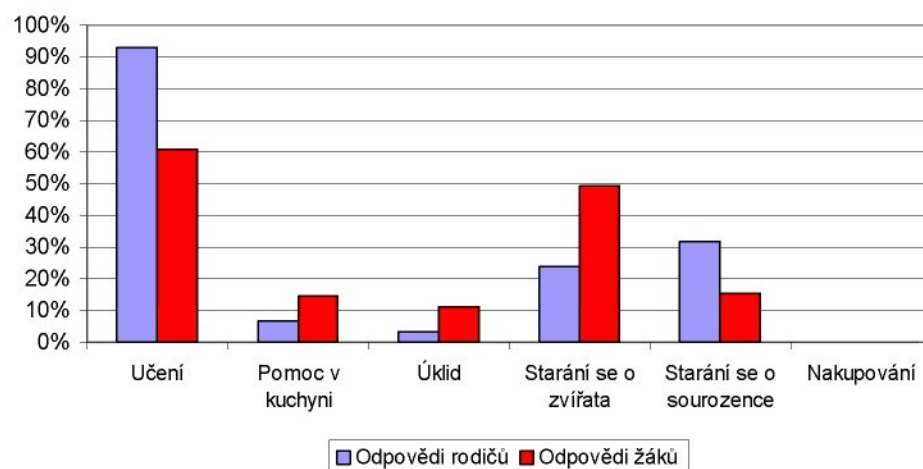
Tato kolonka byla zpracována do grafu č.8, jedná se o každodenní zájmy dětí a do grafu č.9, kde sledujeme každodenní povinnosti dětí.

Graf č.8 - Každodenní zájmy (porovnání odpovědí).

Koukání na **TELEVIZI** patří mezi nejčastější každodenní zájmy dětí. V tomto případě se odpovědi rodičů s odpověďmi dětí o moc neliší. Jinak je to už např. u **ČETBY**. Přes 70% rodičů tvrdí, že si jejich děti každý den čtou (může jít i o přípravu na hodinu českého jazyka), to samé však tvrdí už jen přes 40% dětí. Domnívám se, že tato odchylka v odpovědích rodičů a dětí, může být zapříčiněna tím, že rodiče opět odpovídají podle toho, jak se od nich očekává, aby se „zalíbili“ třídní učitelce a výzkumnému pracovníkovi. Výraznější odchylky v odpovědích můžeme nalézt i u kolonky **HRANÍ SI S KAMARÁDY**, u kolonky **POČÍTAČE** a **POMÁHÁNÍ DOMA**. Jak to je doopravdy, se můžeme opět jenom domnívat.

Graf č.9 - Každodenní povinnosti (porovnání odpovědí).

Graf č.9 ukazuje, že podle rodičů se přes 90% jejich dětí musí každý den učit. To samé tvrdí pouze 60% dětí. Až na kolonku UČENÍ a STARÁNÍ SE O SOUROZENCE, mají podle tohoto grafu děti více každodenních povinností, než o nich napsali rodiče.

I zde je myslím nutné podotknout, že jak rodiče tak i žáci mají tendenci odpovídat tak, jak se od nich očekává, aby se „zalíbili“ třídní učitelce a výzkumnému pracovníkovi.

5.1.4. Výsledky přímého rozhovoru (výskyt sociálně patologických jevů a chování).

Respondenti: 5 třídních učitelek vybraných žáků.

Pomocí přímého rozhovoru, který obsahoval otázky, na které vybraní respondenti (třídní učitelky žáků) odpovídali tak, že uvedli přímo jméno žáka, s kterým otázka souvisela, jsem rozdělila žáky na dvě skupiny. Na žáky, u kterých se podle jejich třídních učitelů vyskytují sociálně patologické jevy a chování (žáci se SPJ) a na žáky, u kterých se nevyskytují sociálně patologické jevy a chování nebo se o nich prozatím neví (žáci bez SPJ).

Údaje o rozdělení žáků jsou shrnuty v následující tabulce, kde se můžeme i podívat, jak dopadla návratnost dotazníku č.2 od rodičů.

Tabulka č.6 - Rozdělení žáků na dvě skupiny podle výsledků řízeného rozhovoru a návratnost dotazníku č.2.

2 skupiny žáků	1. ZŠ	2. ZŠ	Obě školy	Obě školy v %	Počet rodičů, kteří vyplnili dotazník	Počet rodičů, kteří vyplnili dotazník v %
Žáci se SPJ či chováním	9	14	23	24%	21	91%
Žáci bez SPJ či chování	33	41	74	76%	67	91%
Celkem	42	55	97	100%	88	91%

Z tabulky lze vyčíst, že z celkového počtu zkoumaných žáků, se u 24% dětí, neboli zhruba u čtvrtiny vybraných žáků, vyskytují sociálně patologické jevy či chování, které byly zaznamenány a pozorovány třídními učiteli vybraných žáků a zpracovány pomocí řízeného rozhovoru.

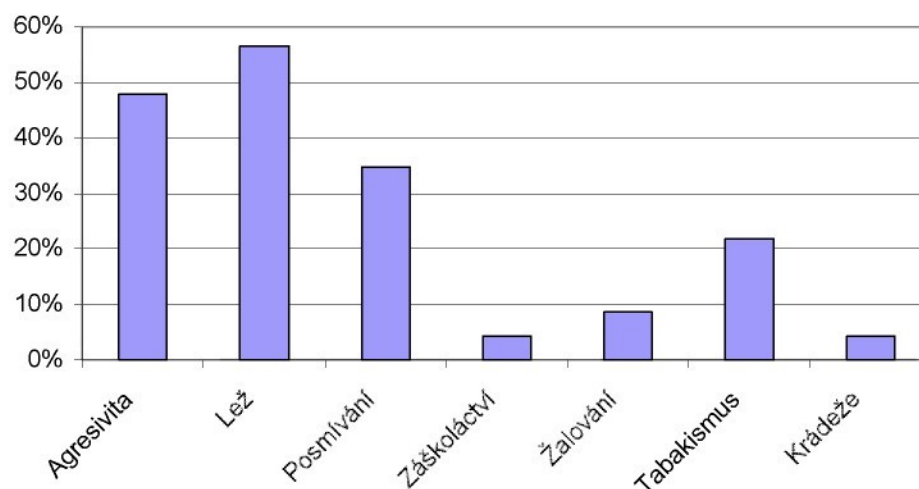
Návratnost dotazníku č.2 je u obou skupin žáků stejná. Představuje 91%.

Podrobné odpovědi na otázky řízeného rozhovoru byly řádně zapisovány a zpracovány do následující tabulky a grafu.

Tabulka č.7 - Sociálně patologické jevy a chování na zkoumaném vzorku 5. tříd (počet dětí 23).

Soc. pat. jevy a chování	Četnost	Rel. četnost
Agresivita	11	48%
Lež	13	57%
Posmívání	8	35%
Záškoláctví	1	4%
Žalování	2	9%
Tabakismus	5	22%
Krádeže	1	4%

Graf č.10 - Sociálně patologické jevy a chování na zkoumaném vzorku 5. tříd (počet dětí 23).

Z tabulky a grafu lze vyčíst, že u vybraných žáků byly zjištěny tyto sociálně patologické jevy a chování: agresivita, lež, posmívání, záškoláctví, žalování, tabakismus, krádeže. Nejčastějším sociálně patologickým chováním u vybraných žáků je lež, která se vyskytuje u 57% z celkového počtu 23 dětí. Dále pak agresivita a posmívání. Důležité je si všimnout, že již na 1. stupni ZŠ se objevuje tabakismus, krádeže a záškoláctví.

5.2. Vyhodnocení výsledků a ověření stanovených hypotéz.

Hypotéza č.1: *Smysluplné využívání volného času je prevencí sociálně patologických jevů.*

Tato hypotéza vychází z odborné literatury (viz kapitola 2.4. v teoretické části I.) a z vlastní pedagogické praxe.

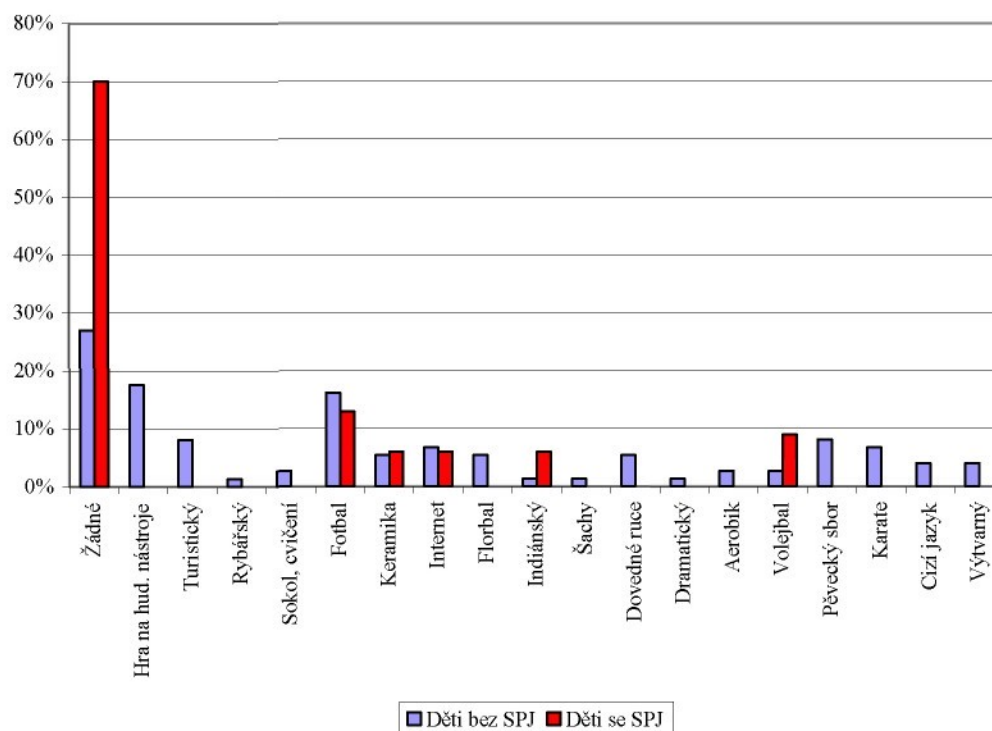
Jak už jsem dříve uvedla, pomocí přímého rozhovoru jsem rozdělila žáky na dvě skupiny. Na žáky, u kterých se podle jejich třídních učitelů vyskytují sociálně patologické jevy a chování (děti se SPJ) a na žáky, u kterých se nevyskytují sociálně patologické jevy a chování nebo se o nich prozatím neví (děti bez SPJ).

Pro tyto dvě skupiny žáků se následně budou používat tato označení: děti bez SPJ, děti se SPJ (SPJ = sociálně patologické jevy).

Aby se mohla hypotéza č.1 vyvrátit nebo potvrdit, byla porovnána obsahová náplň volného času (pomocí dotazníku č.1) právě těchto dvou skupin žáků (žáci se SPJ a žáci bez SPJ) rozdělených pomocí přímého rozhovoru.

Při porovnání návštěvnosti různých zájmových kroužků, byly zjištěny tyto výsledky (viz. graf č.11).

Graf č.11 - Kroužky (porovnání dvou skupin).

Až 70% dětí se SPJ nenavštěvuje žádné zájmové kroužky. Z toho vyplývá, že děti se SPJ méně využívají nabídek volnočasových zařízení a organizací než děti bez SPJ. Z kroužků, které navštěvují děti se SPJ to jsou především sportovní kroužky typické především pro chlapce (což souvisí s hypotézou č.3).

Tabulka č.8 – Zájmy dětí bez SPJ (počet dětí 74).

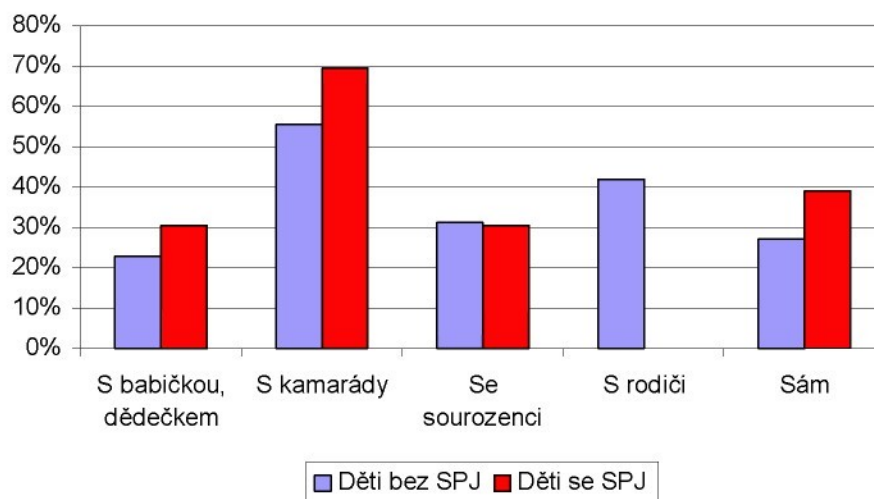
Zájmy	Nikdy	Někdy	Týdně	Denně
Četba	1%	36%	12%	50%
Televize	0%	7%	4%	89%
Počítače	4%	41%	26%	28%
Malování, kreslení	8%	61%	19%	12%
Sport	3%	50%	23%	23%
Hraní s kamarády	1%	31%	9%	57%
Pomáhání doma	3%	49%	31%	16%
Modelářství	0%	0%	0%	1%
Hudba	0%	1%	1%	3%

Tabulka č.9 – Zájmy dětí se SPJ (počet dětí 23).

Zájmy	Nikdy	Někdy	Týdně	Denně
Četba	0%	52%	9%	30%
Televize	0%	0%	0%	100%
Počítače	17%	30%	4%	43%
Malování, kreslení	17%	52%	22%	4%
Sport	4%	48%	17%	26%
Hraní s kamarády	0%	9%	4%	83%
Pomáhání doma	0%	52%	13%	30%

Porovnáme-li tabulku zájmů dětí bez SPJ s dětmi se SPJ (viz. tabulka č.8 a č.9), nenajdeme výrazné odchylky. Zajímavý výsledek můžeme vidět pouze v kolonce HRANÍ SI S KAMARÁDY, kde vyšlo, že až 83% dětí se SPJ si každý den hraje s kamarády. S největší pravděpodobností jde tedy o neorganizovaně trávený volný čas, který bývá často živelný a bez smysluplnějšího cíle.

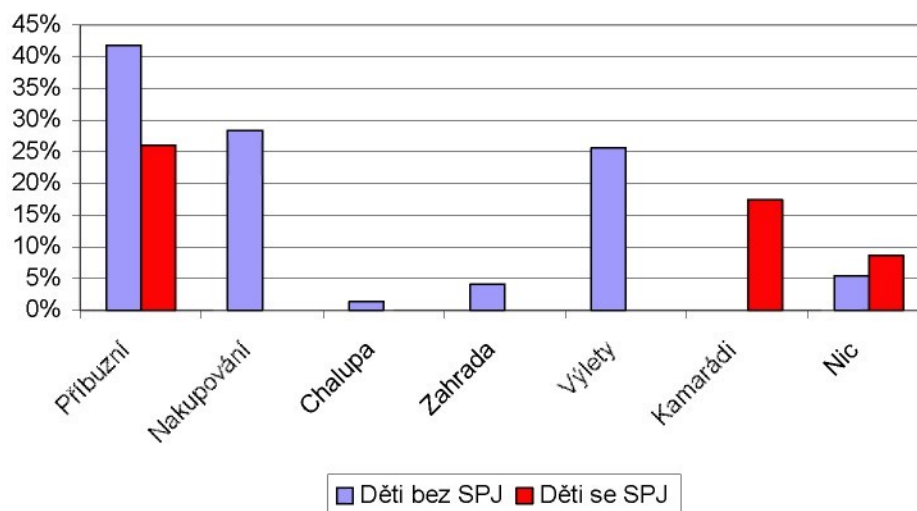
Graf č.12 - S kým děti tráví nejčastěji volný čas (porovnání skupin).

Děti se SPJ tráví převážně volný čas s kamarády nebo samy. Domnívám se, že takto strávený volný čas bude zahrnovat především neorganizovaný pobyt venku, nebo pobyt doma u televize. Velmi důležité je si všimnout, že ani jedno

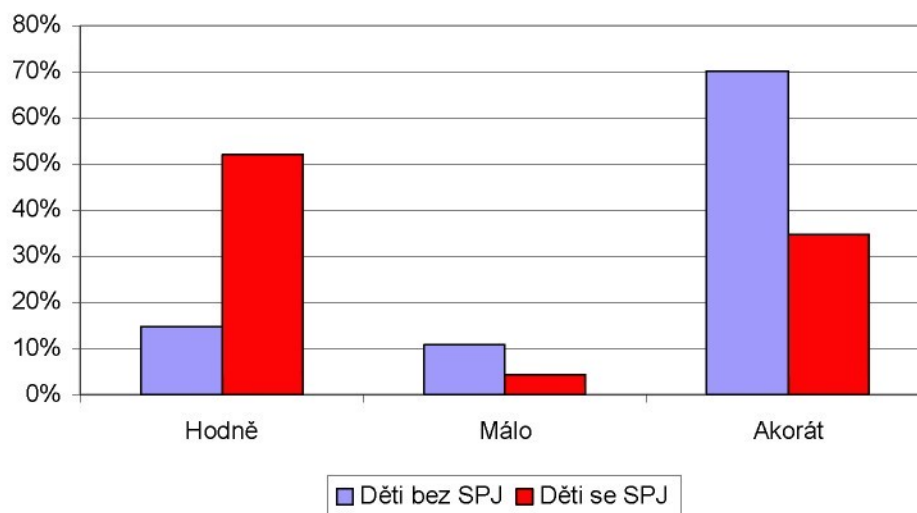
dítě se SPJ nenapsalo, že volný čas tráví nejčastěji s rodiči. Na druhou stranu tráví s rodiči volný čas přes 40% dětí bez SPJ.

Graf č.13 - Způsob trávení volného času o víkendy (porovnání skupin).

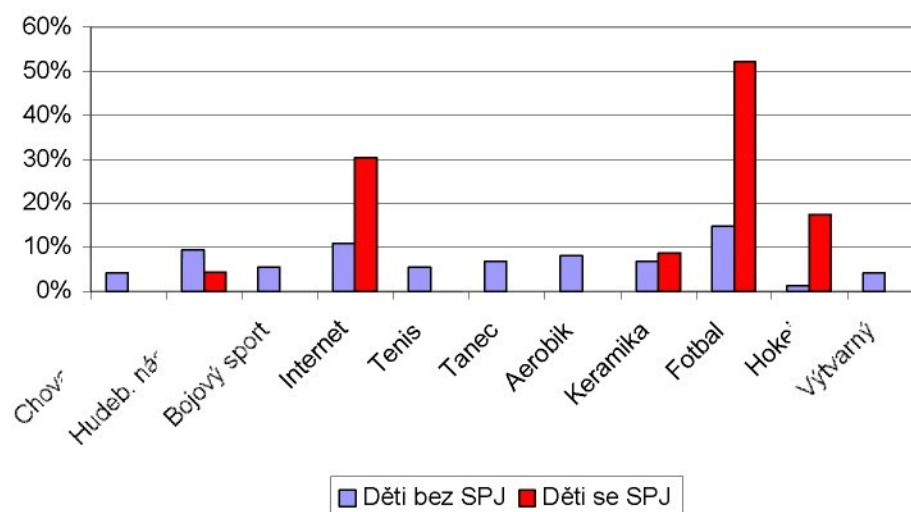
Graf č.13 ukazuje, že nejvíce dětí o víkendy jezdí nebo chodí navštěvovat své PŘÍBUZNÉ. Téměř 10% dětí se SPJ napsalo, že o víkendy nedělá NIC a přes 15% dětí se SPJ tráví víkend S KAMARÁDY. Žádné z dětí se SPJ nenapsalo, že jezdí nebo chodí o víkendy s rodiči na VÝLETY, na druhou stranu to napsalo přes 25% dětí bez SPJ.

Graf č.14 - Množství volného času (porovnání skupin).

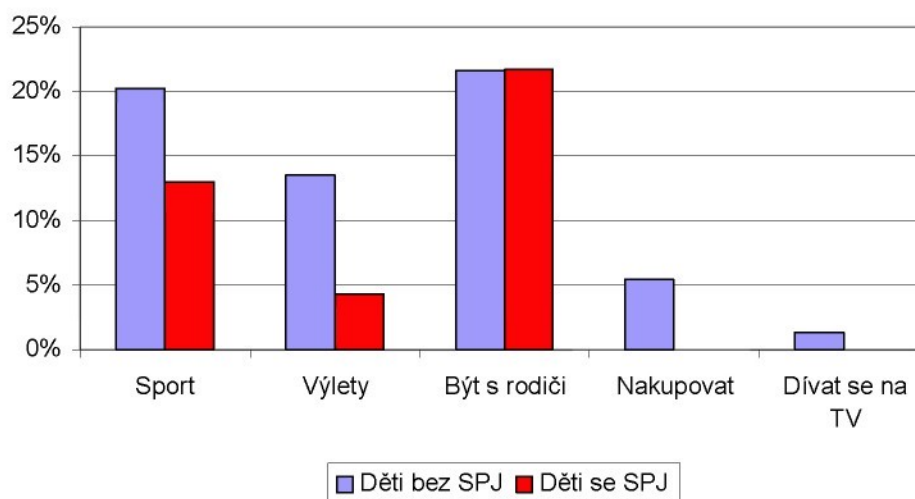
Z grafu č.14 vyplývá zajímavý výsledek. Přes polovinu dětí se SPJ má pocit, že má až příliš volného času, což pak někdy vede k tomu, že děti z přebytku volného času sklouznou k sociálně patologickým jevům, nebo se přidají k nesprávné partě, s kterou se nebudou tzv. nudit.

Graf č.15 - Vysněné kroužky (porovnání skupin).

Děti preferují nejvíce sport a počítače. Nejoblíbenějším sportem je fotbal, který by si přálo hrát přes polovinu dětí se SPJ, což možná souvisí s tím, že děti se SPJ bývají často více hyperaktivní a při fotbale nebo jiném sportu, dokážou svoji hyperaktivitu velmi dobře vybit. U dětí bez SPJ je spektrum zájmů vyváženější.

Graf č.16- *Vysněné činnosti (porovnání skupin).*

Nezávisle na tom, jde-li o děti se SPJ, nebo o děti bez SPJ, nejvíce dětí si přeje **BÝT VÍCE S RODIČI**, což ukazuje graf č.16.

Shrnutí výsledků k hypotéze č.1:

Až 70% dětí, u kterých se vyskytují sociálně patologické jevy a chování nenavštěvuje žádný zájmový kroužek. Zhruba 83% těchto dětí nejčastěji tráví volný čas venku nebo doma s kamarády. Jedná se tedy o neorganizovaný a většinou ne příliš smysluplně strávený volný čas. Přes polovinu těchto dětí má také pocit, že volného času mají až příliš moc, což svědčí o nedostačující náplni volného času.

Vzhledem k těmto výsledkům se domnívám, že tyto děti, u kterých se vyskytly (vyskytují) sociálně patologické jevy a chování svůj volný čas netráví příliš efektivně.

Naopak z žáků, u kterých se nevyskytují sociálně patologické jevy a chování, nebo se o nich prozatím neví, navštěvuje téměř 75% dětí alespoň jeden zájmový kroužek, neboli 75% dětí tráví volný čas organizovaně. Přes 40% těchto dětí tráví nejvíce času právě s rodiči (tudiž jsou pod dohledem) a přes 70% těchto dětí má pocit, že volného času má akorát.

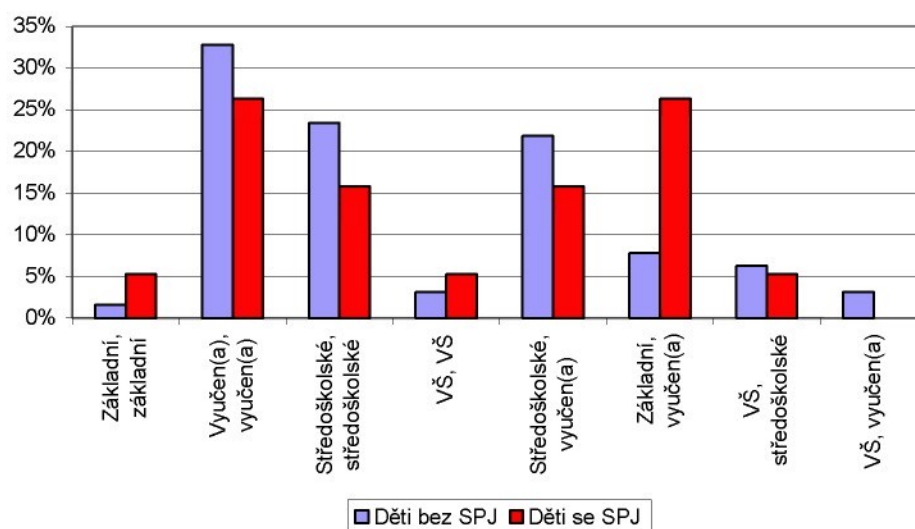
Vzhledem k těmto výsledkům se domnívám, že děti, u kterých se nevyskytují sociálně patologické jevy a chování, nebo se o nich prozatím neví, tráví volný čas hodnotněji a smysluplněji než děti se SPJ.

Hypotéza číslo 1 se na tomto vzorku potvrdila.

Hypotéza č.2: *Obsahová náplň volného času dětí částečně souvisí s dosaženým vzděláním jejich rodičů.*

Usilovala jsem o zjištění, zda obsahová náplň volného času dětí je ovlivňována rodiči v závislosti na jejich dosaženém vzdělání. Předpokládala jsem, že rodiče s nižším vzděláním si až tak neuvědomují důležitost efektivní náplně volného času a po svých dětech tak často nevyžadují návštěvu různých kroužků a nesnaží se v nich tolik rozvíjet nové a nové schopnosti. Jelikož se mi potvrdila hypotéza č.1, kde se prokázalo, že efektivní využívání volného času slouží jako částečná prevence sociálně patologických jevů, vytvořila jsem graf závislosti dosaženého vzdělání rodičů s výskytem SPJ u jejich dětí (vybraných žáků), neboť právě děti se SPJ využívají méně efektivně volný čas. Z vyplněných dotazníků jsem získala tyto výsledky:

Graf č.17 - Dosažené vzdělání rodičů ve vztahu s výskytem SPJ u jejich dětí.

Z grafu lze vyčíst, že nejvíce rodičů dětí, u kterých nebyly zjištěny sociálně patologické jevy, je vyučeno. Druhé nejčastěji dosažené vzdělání je středoškolské a hned za ním kombinace středoškolské, vyučen(a). Druhá skupina rodičů dětí, u kterých se projevily sociálně patologické jevy či chování, také nejčastěji dosáhla vzdělání vyučen(a), nebo vzdělání základní v kombinaci s vyučen(a). Druhé nejčastěji dosažené vzdělání, stejně jako u první skupiny, je středoškolské, či středoškolské v kombinaci s vyučen(a). Dosažené vzdělání rodičů se tedy v závislosti na výskytu sociálně patologických jevů u jejich dětí výrazně neliší. Tudiž se můžeme domnívat, že ani obsahová náplň volného času dětí na našem vzorku nesouvisí a není ovlivněna dosaženým vzděláním jejich rodičů. Z průzkumu tedy vyplývá, že **hypotéza číslo 2, se na tomto vzorku nepotvrdila.**

Hypotéza č.3: *Chlapci více než dívky podléhají sociálně patologickým jevům souvisejícím s neefektivním využíváním volného času.*

Z vlastní praxe jsem se častěji setkala se sociálně patologickými jevy u chlapců. Často se přeci i říká, že dívky jsou klidnější a hodnější, naopak chlapci divocí a zlobivější. To samozřejmě vždy neplatí. Může být i velmi neposedná, zlobivá dívka a klidný, hodný chlapec. Víme, že většina chlapců nejvíce preferuje sport a pohybové aktivity, proto se domnívám, že chlapci jsou většinou více hyperaktivní, potřebují více pohybu než děvčata a pokud nemají kde svoji „hyperaktivitu vybit“, a to zejména ve volném čase, častěji propadají sociálně patologickým jevům.

Procentuální zastoupení počtu chlapců a dívek na našem vzorku dětí se SPJ zachycuje následující tabulka.

Tabulka č.10 - Děti se SPJ – počet chlapců a dívek.

Pohlaví	Četnost	Rel. četnost [%]
Dívky	5	22%
Chlapci	18	78%
Celkem	23	100%

Ačkoli je náš vzorek dětí se SPJ velmi malý, i tak si můžeme všimnout velkého rozdílu v počtu chlapců a v počtu dívek. Z 23 žáků je 18 chlapců a pouze 5 dívek. Tudíž chlapci zastupují až 78% z celkového počtu (našeho vzorku) těchto dětí.

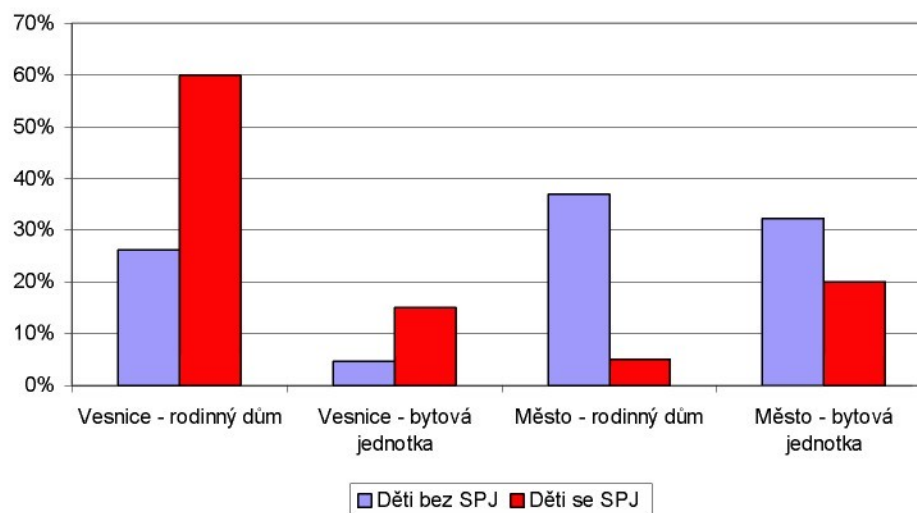
Hypotéza číslo 3 se na našem vzorku potvrdila.

Hypotéza č.4: *Souvislost volného času a případové sociální patologie je ovlivněna lokálním původem dítěte (město – bytová jednotka/rodinný dům a vesnice – bytová jednotka/rodinný dům).*

Domnívám se, že kvalita využívání volného času se též odvíjí od lokálního původu dítěte, zda dítě bydlí ve městě či v blízké vesnici. Je totiž pravděpodobné, že děti z okolních vesnic např. díky špatnému dopravnímu spojení nemohou určité zájmové kroužky ve městě navštěvovat. Také si myslím, že k sociálně patologickým jevům více inklinují děti bydlící v bytové jednotce, neboť se častěji „toulají“ po sídlištích bez konkrétního a smysluplného cíle a tím se dostávají do nebezpečí různých úrazů a k negativním vlivům part. To samozřejmě vždy neplatí.

Z vyplněných dotazníků jsem získala tyto výsledky.

Graf č.18 - Místo a typ bydlení v závislosti na výskytu SPJ u dětí.

Z grafu vyplynulo zajímavé zjištění. Nejvíce dětí, u kterých se vyskytly sociálně patologické jevy, pochází z okolních vesnic a to z rodinných domků. Naopak, děti, které netrpí sociálně patologickými jevy, nebo u nich zatím nebyly zjištěny, bydlí nejčastěji přímo ve městě (v Mnichově Hradišti) v rodinném domku.

Je možné, že rodiče bydlící na vesnici v rodinném domku mají spoustu práce na zahradě a „na domě“, že se tolik nevěnují svým dětem a ty pak třeba z nudy propadají sociálně patologickým jevům.

Naopak rodina bydlící v městském domku, který má většinou jen malou okrasnou zahrádku, na které není tolik práce, se věnuje svým dětem více. Tyto děti mají i více možností přímo ve městě navštěvovat různé kroužky.

Hypotéza číslo 4 se na našem vzorku potvrdila.

Závěr

V celém rozsahu diplomové práce jsem se zabývala vztahem mezi sociálně patologickými jevy a způsobem trávení volného času. Vycházela jsem z teoretických poznatků a z poznatků získaných z vlastních zkušeností. Hledala jsem možnosti, jak zamezit sociálně patologickým jevům pomocí vhodné náplně volného času.

Zaměřila jsem se na význam efektivního využívání volného času a na nejčastější sociálně patologické jevy, které v dnešní době můžeme sledovat už i u dětí na prvním stupni ZŠ. Práce objasňuje různé sociálně patologické jevy a uvádí jejich možné příčiny.

V praktické části jsem se pokusila podrobně rozebrat náplň volného času zkoumaných žáků, porovnat odpovědi týkající se náplně volného času rodičů s odpověďmi jejich dětí (zkoumaných žáků) a ukázat nejčastější sociálně patologické jevy a chování u těchto dětí.

Uvědomuji si, že tato diplomová práce je spíše náhledem do složité problematiky volného času a sociálně patologických jevů, neboť sociálně patologické jevy mají mnoho příčin, které nemusí vůbec souviset s obsahovou náplní volného času a efektivita a kvalita volného času zase může narážet na mnoho bariér.

Mojí snahou je přivést vychovatele k zamyšlení nad důležitostí efektivního využívání volného času a zamezit chybám, kterých se mnozí vychovatelé v této oblasti dopouštějí (např. přehnané nároky na dítě, nesprávný výběr aktivit atd.).

Průzkum odhalil, že smysluplné využívání volného času je skutečně částečně prevencí sociálně patologických jevů. Tento fakt dokládá rozbor obsahové náplně volného času vybraných žáků, u kterých se vyskytly (vyskytují) sociálně patologické jevy či chování v porovnání s rozбором obsahové náplně volného času žáků, u kterých sociálně patologické jevy objeveny nebyly.

Průzkum také ukázal, že sociálně patologickým jevům, souvisejícím s neefektivním využíváním volného času, podléhají více chlapci než dívky,

neboť z 23 vybraných sociálně patologických žáků bylo 18 chlapců a pouze 5 dívek.

Dále je z průzkumu zřejmé, že sociální patologie je ovlivněna lokálním původem dítěte, neboť až 60% vybraných dětí se SPJ bydlí na vesnici, zatímco převážná většina „bezproblémových“ dětí bydlí ve městě (v Mnichově Hradišti).

Domněnku, že obsahová náplň volného času dětí částečně souvisí s dosaženým vzděláním jejich rodičů, průzkum vyvrátil. Průzkum neukázal výraznější odchylky v dosaženém vzdělání rodičů v závislosti na výskytu sociálně patologických jevů u jejich dětí. Z toho vyplývá, že pravděpodobně nejvíce záleží na množství času, který rodina svému dítěti věnuje a na tom, zda rodina dítě vychovává tak, aby z něho vyrostl mravný člověk, který si bude umět vážit sám sebe, ale i ostatních lidí, zvířat, přírody a kulturního bohatství. Takovou výchovu mohou dítěti poskytnout i rodiče se základním vzděláním a tím snížit riziko výskytu sociálně patologických jevů u dětí.

Výsledkem této diplomové práce je také přehled volnočasových zařízení a organizací v Mnichově Hradišti (viz příloha č.5), neboť se domnívám, že by každý pedagog, vychovatel i rodič měl znát volnočasové zájmové instituce a organizace v místě bydliště nebo v jeho okolí, aby mohl pomoci dítěti v jeho zájmové orientaci.

Díky studiu odborné literatury a prováděnému průzkumu jsem mohla proniknout do problematiky volného času a sociálně patologických jevů hlouběji, a proto v příloze č.6 také předkládám několik rad (nejen pro učitele na 1. stupni ZŠ), týkajících se vhodného ovlivňování volného času dětí a prevence sociálně patologických jevů, které by se mohli stát vhodnou inspirací všem učitelům.

Závěrem bych chtěla říci, že náplní pro volný čas se samozřejmě nevyřeší všechno, ale když dítěti poskytneme širší a pestřejší nabídku trávení volného času, máme šanci, že:

- v něčem bude úspěšné,
- si najde vhodné kamarády, kteří mu budou dobrým vzorem,

- snadněji bude navazovat nové vztahy,
- bude mít dostatek sebevědomí a sebeúcty,
- si vytvoří správný hodnotový systém,
- získá určité návyky a smysl pro povinnost,
- bude mít spoustu krásných zážitků,
- uplatní naučené dovednosti později třeba v zaměstnání,
- si zvýší okruh svých zájmů, atd.

Uvedené možnosti pak následně zmenšují pravděpodobnost, že např.:

- dítě bude trpět pocitem méněcennosti,
- bude na okolí reagovat agresivně,
- se přidá k nesprávné a nebezpečné partě dětí, které se budou bavit např. rozbíjením různých věcí,
- v pozdějším věku možná i z důvodu poznání něčeho nového a zakázaného sáhne po drogách, atd.

Neznamená to, že se něco z toho nestane, ale pokud se budeme starat o to, jak dítě tráví svůj volný čas a nenecháme ho pouze bez smysluplnějšího cíle jen tak „běhat venku“, pravděpodobnost toho, že dítě bude např. trpět pocitem méněcennosti a pravděpodobnost výskytu naznačených SPJ je rozhodně menší. A to už přeci stojí za to!

Vzpomeňme si na velmi známou větu: „Kdo si hraje, nezlobí!“

Seznam použité literatury

Bláha, V.: *Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování.* SPN, Praha, 1980.

Hradečná, M. a kol.: *Vybrané problémy sociální pedagogiky.* UK, Praha, 1995.

Jedlička, R., Kořan J.: *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže.* KU – KAROLINUM, Praha, 1998.

Kolář, M.: *Skrytý svět šikanování ve školách.* PORTÁL, Praha, 1997.

Kraus, B.: *Sociální aspekty výchovy.* GAUDEAMUS, H. Králové, 1999.

Kucharská, A.: *Specifické poruchy učení a chování.* PORTÁL, Praha, 1998.

Pávková, J. a kol.: *Pedagogika volného času.* PORTÁL, Praha, 2003.

Pešatová, I.: *Vybrané kapitoly z etiologie 1. díl.* TUL, Liberec, 2003.

Pipeková, J.: *Kapitoly ze speciální pedagogiky.* PAIDO, Brno, 1998.

Prokešová, M.: *Sborník protidrogové prevence a sociálně patologických jevů.* REPRONIS, Praha, 2000.

Říčan, P.: *Agresivita a šikana mezi dětmi.* PORTÁL, Praha, 1995.

Sagi, A.: *Problémové děti v mateřské školce.* PORTÁL, Praha, 1995.

Smékal, V., Vážanský, M.: *Základy pedagogiky volného času.* PAIDO, Brno, 1995.

Sochůrek, J.: *Vybrané kapitoly ze sociální patologie 1. díl.* TUL, Liberec, 2001.

Sochůrek, J.: *Vybrané kapitoly ze sociální patologie 2. díl.* TUL, Liberec, 2001.

Spousta, V.: *Teoretické základy výchovy ve volném čase.* MU, Brno, 1994.

Šimanovský, Z.: *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu.* PORTÁL, Praha, 2002.

Vágnerová M.: *Poruchy adaptace,* TUL, Liberec, 1996.

Vágnerová, M.: *Psychologie problémových dětí a mládeže.* TUL, Liberec, 2000.

Veselá, J.: *Jak ve volném čase.* GAUDEAMUS, H. Králové, 1997.

Soubor přednášek ze semináře:

Bodláková I.: *Prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v přirozených podmínkách činnosti škol.* Prevence v kontextu sociálních problémů dospělých osob, VSETÍN, 2003, str. 19.

Kol. autorů: *Intervenční skupinové metody v prevenci kriminality.* VSETÍN, 2002.

Přílohy

Seznam příloh:

Příloha č.1: *Vhodná a nevhodná slova při komunikaci* (viz text str. 20).

Příloha č.2: *Dotazník č.1* - otázky určené žákům 5. tříd (viz text str. 47).

Příloha č.3: *Dotazník č.2* - otázky určené rodičům žáků (viz text str.47-48).

Příloha č.4: *Přímý rozhovor* - otázky určené třídním učitelkám (viz text str.48-49).

Příloha č.5: *Přehled organizovaných možností trávení volného času v Mnichově Hradišti* (viz text str.51).

Příloha č.6: *Pedagogické ovlivňování volného času a prevence sociálně patologických jevů u žáků ZŠ* - několik rad pro učitele nejen na 1. stupni ZŠ (viz text str.78).

Příloha č.1: Vhodná a nevhodná slova při komunikaci¹

Slova, která podporují komunikaci	Slova která omezují komunikaci
To je zajímavé, povídej.	Ticho!
To si všichni rádi poslechneme.	To sem teď nepatří.
Jestli chceš, můžeš mi to říci.	Až jindy.
Ráda vás vidím.	Teď na to není čas.
Jsem zvědavá, co je dnes nového.	Neříkej mi takové hlouposti.
Chceš mi povídat o tom, co bylo ve škole?	Že se nestydiš.
Jaký byl víkend?	Takový velký kluk (děvče).
Co jste prožili zajímavého?	Na to jsi ještě moc malý.
Kdo má lepší nápad?	Nevyrušujte, nekřičte, nemluvte.
Uměl by mi někdo poradit?	Když mluvím já, buďte ticho.
Co by vás bavilo?	No to snad ne!
Co si o tom opravdu myslíte?	Tady bude klid!
To je opravdu zajímavý nápad, kdo má ještě nějaký?	To se mi snad jen zdá!
Už jsem se na vás těšila.	Co jiného bych od tebe mohla čekat?
Až budeš chtít, můžeme si o tom popovídat.	Příště raději mlč.
	Co já řeknu, to platí.
	Tady rozhodují já.

¹ Pávková, J. a kol.: *Pedagogika volného času*. PORTÁL, Praha, 2003, str. 62.

Příloha č.2: Dotazník č.1

Jméno a příjmení:.....

Datum:.....

1. Zakroužkujte jednu z možností, případně doplňte:

Ve svém volném čase po vyučování navštěvuji:

a) tyto kroužky (doplňte):

.....
.....
.....

b) žádné kroužky.

2. Zakřížkujte v tabulce, jak často se ve volném čase věnujete daným zájmům:

Zájmy	Denně	Týdně	Někdy	Nikdy
Četba				
TV				
Počítače				
Malování, kreslení				
Sport				
Hraní s kamarády				
Pomáhání doma				
Jiné:				

3. Zakřížkujte v tabulce, jak často plníte tyto povinnosti:

Povinnosti	Denně	Týdně	Někdy	Nikdy
Učení				
Pomoc v kuchyni				
Úklid				
Starání se o zvířata				
Starání se o sourozence				
Nakupování				
Jiné:				

4. Zakroužkujte jednu či více možností:

Volný čas trávím nejčastěji:

- a) s babičkou, dědečkem.
- b) s kamarády.
- c) se sourozenci.
- d) s rodiči.
- e) sám.

5. Doplňte větu:

- a) V sobotu a neděli se navíc věnuji těmto činnostem (doplňte):

.....

.....

.....

6. Zakroužkujte jednu z možností:

Volného času mám:

- a) hodně.
- b) málo.
- c) akorát.

7. Doplňte větu:

Ve svém volném čase bych chtěl(a) navštěvovat tyto kroužky (doplňte):

.....

.....

.....

a věnovat se těmto činnostem (doplňte):

.....

.....

.....

Příloha č.3: Dotazník č.2

Jméno a příjmení:.....

Datum:.....

Vážení rodiče,

všichni víme, jak je trávení volného času důležité pro celkový vývoj Vašeho dítěte. Proto Vás prosím o vyplnění následujícího dotazníku. Nekonzultujte prosím odpovědi na dané otázky s Vaším dítětem. Za Vaši laskavost a Váš čas strávený nad dotazníkem Vám předem děkujeme.

Výzkumný tým T.H. (studentka KPV) a třídní učitelka

Zakroužkujte:

Dosažené vzdělání matky (základní – vyučen(a) – středoškolské – vysokoškolské).

Dosažené vzdělání otce (základní – vyučen(a) – středoškolské – vysokoškolské).

Místo bydliště (vesnice – město).

Typ bydlení (bytová jednotka – rodinný dům).

1. Zakroužkujte jednu z následujících možností, a odůvodněte:

Máte zájem, aby Vaše dítě navštěvovalo nějaké kroužky?

a) ANO

b) NE

Odůvodněte:

.....
.....

2. Zakroužkujte jednu z následujících možností, případně doplňte:

Dítě ve svém volném čase navštěvuje:

c) tyto kroužky (doplňte):

.....

.....

.....

d) žádné kroužky z důvodu nedostatku financí.

e) žádné kroužky z důvodu nedostatku možností.

f) žádné kroužky z důvodu nedostatečné informovanosti o nabídce.

g) žádné kroužky z důvodu špatného dopravního spojení.

h) žádné kroužky z jiných důvodů (doplňte):

.....

.....

3. Zakřížkujte v tabulce, jak často se Vaše dítě ve volném čase věnuje daným zájmům:

Zájmy	Denně	Týdně	Někdy	Nikdy
Četba				
TV				
Počítače				
Malování, kreslení				
Sport				
Hraní s kamarády				
Pomáhání doma				
Jiné:				

4. Zakřížkujte v tabulce, jak často plní Vaše dítě tyto povinnosti:

Povinnosti	Denně	Týdně	Někdy	Nikdy
Učení				
Pomoc v kuchyni				
Úklid				
Starání se o zvířata				
Starání se o sourozence				
Nakupování				
Jiné:				

5. Zakroužkujte jednu či více možností:

Volný čas tráví Vaše dítě nejčastěji:

- f) s babičkou, dědečkem.
- g) s kamarády.
- h) se sourozenci.
- i) s rodiči.
- j) sám.

6. Doplňte větu:

- b) V sobotu a neděli se Vaše dítě navíc věnuje těmto činnostem (doplňte):

.....

.....

.....

7. Zakroužkujte jednu z možností:

Volného času má Vaše dítě:

d) hodně.

e) málo.

f) akorát.

8. Doplňte větu:

Víte, jaké kroužky by si přálo navštěvovat Vaše dítě (doplňte):

.....

.....

.....

a jakým činnostem by se chtělo věnovat (doplňte):

.....

.....

.....

Příloha č.4: Přímý rozhovor – otázky

1. Setkala jste se u některých žáků z této třídy s úmyslnou lží?
Lhal žák Vám, nebo jiným dospělým?
O jakou lež šlo?
Bylo to, že šlo o lež prokázáno?
Lže nějaký žák častěji?
2. Přistihla jste někoho z Vašich žáků se zapálenou cigaretou?
Myslíte si o někom, že tajně (zkouší kouřit) kouří cigarety? Odůvodněte?
3. Je ve třídě dítě jiné národnosti nebo barvy pleti?
Chovají se k němu žáci stejně jako k ostatním?
4. Je ve třídě dětmi „neoblíbené“ (odstrkované) dítě?
Víte proč?
Je ve třídě dítě, kterého se ostatní bojí?
Víte proč?
5. Je třída dobrý kolektiv?
Je ve třídě „posměváček“?
Je ve třídě „vysmíváný“?
6. Setkala jste se ve třídě s dítětem, kterému byla prokázána krádež?
O co šlo?
7. Je ve třídě agresivní žák?
8. Má nějaký žák potíže se záškoláctvím?
9. Má nějaké dítě sklony k vandalismu?

Příloha č.5: Přehled organizovaných možností trávení volného času v Mnichově Hradišti (ve městě, ve škole)

Dům dětí a mládeže Mnichovo Hradiště

- **Pohybový kroužek** (pro děti od 5 let do 3. třídy ZŠ).
Cena 900 Kč/rok, 550 Kč/pololetí
- **Keramika** (předškoláci a první třída ZŠ)
Cena 1200 Kč/rok, 700Kč/pololetí
- **Angličtina** (pro začátečníky)
Cena 1200 Kč/rok, 700Kč/pololetí
- **Němčina** (pro začátečníky)
Cena 1200 Kč/rok, 700Kč/pololetí
- **Kytara** (začátečníci a pokročilí od třetí třídy ZŠ)
Cena 1500 Kč/rok, 850 Kč/pololetí
- **Keramika** (začátečníci do 15 let)
Cena 1500 Kč/rok, 850 Kč/pololetí
- **Aranžérský kroužek** (aranžování sušin apod.)
Cena 1500 Kč/rok, 850 Kč/pololetí
- **Barevný svět** (výtvarné techniky, práce s papírem, látkou)
Cena 1500 Kč/rok, 850 Kč/pololetí
- **Šikulky** (ruční práce, vaření, výtvarné techniky)
Cena 1500 Kč/rok, 850 Kč/pololetí
- **Keramika** (pokročilí)
Cena 1800 Kč/rok, 1000 Kč/pololetí
- **Počítačové kroužky** (základní dovednosti na počítači od třetí třídy)
Cena 1800 Kč/rok, 1000 Kč/pololetí

Zájmové kroužky při 2. ZŠ Mnichovo Hradiště

- **Počítačový kroužek se zaměřením na internet**
Cena 200 Kč/pololetí
- **Dovedné ruce**
Cena 200 Kč/pololetí
- **Aerobic**
Cena 200 Kč/pololetí
- **Koťata (dětský pěvecký sbor)**
Cena 200 Kč/pololetí
- **Šachový kroužek**
Cena 200 Kč/pololetí

Zájmové kroužky při 1. ZŠ Mnichovo Hradiště

- **Hraní na zobcovou flétnu**
Cena 420 Kč/rok
- **Taneční kroužek**
Cena 420 Kč/rok
- **Rybářský kroužek**
Cena 420 Kč/rok
- **Kopaná**
Cena 420 Kč/rok
- **Keramický kroužek**
Cena 860 Kč/rok
- **Šití a vaření (od 5. třídy)**
Cena 470 Kč/rok
- **Internet**
Cena 420 Kč/rok
- **Informatika**
Cena 420 Kč/rok

- **Anglický jazyk**
Cena 420 Kč/rok
- **Německý jazyk**
Cena 420 Kč/rok
- **Francouzský jazyk**
Cena 420 Kč/rok
- **Turistický kroužek**
Cena 400 Kč/rok
- **Florbal**
Cena 420 Kč/rok
- **Šachy**
Cena 420 Kč/rok

ZUŠ Mnichovo Hradiště

- **Přípravka** - hudební, výtvarná, taneční, literárně dramatická (pro děti od 5-7 let). Cena 900 Kč/pololetí.
- **Hudební obor** - housle, zobcová flétna, trubka, kytara, klavír, elek. klávesy, akordeon, pěvecký sbor, sólový zpěv (pro děti od 7 let). Cena 850 Kč/pololetí. Sólový zpěv 1200 Kč/pololetí.
- **Taneční obor** – klasické a moderní tance, základy baletu, taneční gymnastika (pro děti od 7 let). Cena 750 Kč/pololetí.
- **Výtvarný obor** – malba, kresba, grafika, keramika, prostorová, objektivní a akční tvorba, počítačová grafika (pro děti od 7 let). Cena 850 Kč/pololetí.
- **Literárně dramatický obor** – recitace, divadlo, komunikační hry, literární činnost (pro děti od 7 let). Cena 750 Kč/pololetí.
- **Pěvecké sbory**- Kořata (pro děti od 5 do 8 let), Zvonečky (pro děti od 9 do 10 let), Zvonky (pro děti od 11 do 18 let). Cena 850 Kč/pololetí.

TJ Sokol Mnichovo Hradiště

- **Cvičení rodiče a děti** (pro děti do 7 let). Cena 25 Kč/hod.
- **Cvičení s náčiním, na nářadí a pohybové hry** (pro mladší žactvo)
- **Sportovní gymnastika** (pro starší žactvo)
- **Volejbal** (pro starší žactvo a zájemce)
- **Aerobik** (pro zájemce). Cena 25 Kč/hod.
- **Nohejbal** (pro starší žactvo a zájemce)

***Příloha č.6: Pedagogické ovlivňování volného času a
prevence sociálně patologických jevů u žáků ZŠ (několik
rad pro učitele nejen na prvním stupni ZŠ).***

- **Víkendové aktivity**

Pořádejte pro děti a jejich rodiče víkendové nebo denní kurzy, kde s dětmi nacvičujete různé relaxační techniky za spolupráce rodičů. Jednotlivé víkendy či dny mohou mít různá témata, např. jeden víkend si můžete povídat o nebezpečí návykových látek. Přítomnost rodičů napomůže spolupráci mezi dětmi a rodiči a též mezi školou a rodiči. Účast rodičů nemusí být na všech kurzech.

- **Spolupráce s psychology**

Spolupracujte s psychology. Podle možností dohodněte pro svou třídu pravidelné konzultace s psychologem. Děti si tak zvyknou řešit své problémy dříve, než jim „přerostou přes hlavu“.

- **Dotazníky, ankety, besedy**

Nezapomeňte dávat dětem k vyplnění různé dotazníky a pořádat různé besedy na dané téma. Jen tak se o problémech dětí dozvíte včas.

- **Zdravý životní styl**

Veďte děti ke zdravému životnímu stylu, podporujte je ve sportu, vytvořte si ukázky zdravého stravování v podobě různých jídelníčků. Chvalte děti, pokud si přinesou ke svačině také nějaké ovoce či zeleninu, cvičte s nimi různé relaxační a protahovací cvičení a nezapomeňte se s dětmi také každý den zasmát a udržet ve třídě příjemnou atmosféru.

- **Volnočasové aktivity**

Pomozte každému dítěti najít nějaký „koníček“, který bude rozvíjet jeho osobnost a např. u méně sebevědomých dětí zvyšovat i jejich sebehodnocení. Dítě, které např. nevyniká ve sportu, může vynikat třeba v pěveckém sboru. Každé dítě je v něčem dobré a pokud mu

nepomůžeme najít v čem, možná se dá „špatnou cestou“.

Alespoň jednou týdně si s dětmi sedněte do kroužku a povídejte si o tom, co kdo dělal o víkendu, co kdo nového vyrobil, nebo se naučil. Např. dítě, které se naučilo novou písničku na zobcovou flétnu, ji může ostatním dětem zahrát. Tím bude docházet ke vzájemné motivaci mezi dětmi.

- **Projektové vyučování**

Projektové vyučování žáky netradičně vzdělává, ale hlavně zaměstnává jejich osobnost. Tématem projektového vyučování může být i jednoduchá otázka. Např.: „Proč dospělí kouří.“ Děti si mohou pozvat i hosty. Např. rodiče nebo spolužáky.

- **Dramatizace určitých situací**

Dramatizací určitých situací se děti připravují na život. Vyzkouší si, jaké to je, dostat se do složitého problému, jak se zachovat v určitých situacích a jak různé problémy vyřešit.

- **Divadlo**

Snažte se co nejčastěji hrát s dětmi divadlo. Divadlo všestranně rozvíjí člověka, stmeluje kolektiv a děti velmi baví. Pokud si s nimi zahrajete divadelní hru např. O praotci Čechovi, jistě si každý Váš žák i za několik let vzpomene, kdo to ten praotec Čech vlastně byl.

- **Pohádky, slohové práce, obrázky**

Nechte děti napsat libovolnou pohádku, slohovou práci, nebo nakreslit obrázek, neboť někdy jste pro ně jedinými, komu si svými pohádkami, slohovými pracemi, či obrázky postěžují. A proto rada: „Nezapomeňte naslouchat Vaším žákům.“

„Nezapomeňte na to, že každý, i ten nejslabší a nejméně schopný žák musí někdy zažít úspěch a měl by být za něco oceněn.

Dobrý učitel si váží každého pokusu o zlepšení i toho nejslabšího žáka. Nejhorší je beznaděj, stále trestání, ponižování, či přehlížení, které dlouhodobě devalvují osobnost bezmocného, nebo pomoc hledajícího

žáka.“²

² Jedlička, R., Kořán, J.: *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. KU – KAROLINUM, Praha, 1998, str. 149.